БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилетинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1955
ИЮЛЬ
10
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 133 (3332)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ: Мал чемнерин силостаарының мурнакчы дуржулгазының пропагандазы (1 арын).
Сиген белеткелинде четпестерни узуткаар (1 арын).
Атомнуң энергиязы тайбың сорулгаларга ажыглаарының оруктары (2 арын).
Кызылдың бүдүрүлгелеринде (2 арын).
Литература булуңу (2 арын).
Мал ажылының продуктуларының белеткелиниң үлегерлиг организастаар (2 арын).
И. Лопсан.— Көдээниң чонуң чугула херегледи бараанныры-биле хандырар (3 арын).
В. Рузаков.— Силос башнязы болгаш элеваторну канчаар тударыл (3 арын).
Я. Кронрод.— Капитализмниң ниити кризизиниң ийиги үе чадазы (4 арын).
Индияның Премьер-Министри Джавахарлал Неруунуң Югославияда чоруп турары (4 арын).
Праганың Страговск стадионунга болган байырлалдар (4 арын).
Мурнуу Вьетнамда байдалдың дугайында индий солуннуң бижип турары (4 арын).
Неруунуң ССРЭ-ге чорааның дугайында индий фильм (4 арын).
Италияның чаа чазаа (4 арын).
Мурнуу Вьетнамда байдал (4 арын).

Мал чемнериниң белеткелиниң темпизин күштелдирер

Бистиң чурттуң чонунга аъш-чемниң, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге чиг-эттиң элбекшилин дүрген тургузарда ниитиниң малының баш санын өстүрерин, ооң продуктулуун бедидерин Коммунистиг партия болгаш Совет чазак партия болгаш совет органнарындан шыңгыы негеп турар. СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлеринде айтып турары болза, «Мал ажылын дүрген хөгжүдериниң сорулгаларын боттандырарынга малды четчир хемчээлдиг концентрастатынган чудуктуг болгаш бөдүүн мал чемнери-биле хандырары шиитпирлиг ужур-дузалыг. Ол болза, малдың чем суурун организастаарын үндезини-биле экижидерин болгаш бар курлавырларны бүрүн ажыглаарын негеп турар».

Тыва областың колхозтары, совхозтары болгаш МТС-тери Пленумнуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, көдээ ажыл-агый ажылдарының база бир харысалгалыг үези болур мал чемнериниң белеткелинге кирипкен. Малга четчир хемчээлдиг чем суурну тургузарының бүгү эргежок чугула аргалары бистиң областа бар. Бо чылын оът-сигенниң үнүжү багай эвес, областа бир-ле дугаар массалыы-биле тарытынган кукурузаның үнүжү эки байдалды көргүзүп турар. МТС-терде, совхозтарда болгаш колхозтарда мал чеми ажаап алырының машина техниказының саны көвүдээн. Оларны чөп ажыглап шыдаар четчир санныг дуржулгалыг механизатор кадрлар бар.

Мал чемнери белеткээриниң ажылынче Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Тожу районнар баштай киргеннер. Бо районнарда сиген ажаап алыышкынының машиналарын болгаш өске-даа күштерин багай эвес мобилизастап турар. Июль 5-ке чедир сиген кезилдезиниң планын Таңды —14,6, Бии-Хем —13,2, Тожу—12,5, Каа-Хем —9,5 хуу күүсеткен.

Сиген кезилдези областа кончуг хожудаашкын-биле эгелээн болгаш шыдажыр аргажок оожум темпи-биле чоруп турар. Чамдык районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, совхозтар дирекциялары болгаш колхоз баштаар черлери чем суурнуң четпезинден чамдык ажыл-агыйларның мал ажылынга эвээш эвес когаралдар чедирген эрткен чылдарның частырыгларын херекке албайн, мал чемнери белеткээриниң күрүне планын күүседириниң харысалгазын чедир үнелевейн турарындан сиген кезилдези кончуг оожум темпиде чорутунуп турар.

Мал чемнери белеткээриниң ажылын июнь 20-де эгелээр дугайында СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң доктаалы турбуже чамдык районнар чүгле июль айның эгезинде сиген кезилдезинче кирген болгаш массалыг кезилдени ам-даа чорутпайн турар. Июль 5-ке чедир сиген кезилдези Сүт-Хөлге чүгле 0,4, Тес-Хемге — 1,4, Барыын-Хемчикке—0,7 хуу болган. Сиген курлавырының талазы-биле дээре районнарга санатынып турар Улуг-Хем, Кызыл, Бай-Тайга, Чаа-Хөл районнар сиген кезилдезинче ам-даа массалыы-биле кирбейн турарлар.

Областың колхозтарының болгаш совхозтарының сиген кезилдезинче массалыы-биле кирбейн турарын июль 5-те алдынган медээ херечилеп турар. Ол үеде областа кестинген сиген чүгле 4,5 хуу болган.

Сиген кезилдезиниң массалыг эгелевейн турары, кезилдениң темпизиниң оожум чоруп турары болза, агаар бойдустуң таарымча чок байдалы-биле сиген кезер кол черлерниң оът-сигениниң чаш болуп турарынга чылдак хап, эң эки терең болгаш сүүзүннүг сиген хол кадыыры-биле кестинер черлерде хөй болуп турда-ла чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ол курлавырларны херекке албайн, сиген кезер кол черлерниң оът-сигениниң четчип үнерин манап, чүгле МТС-терниң техниказынга идегеп, холдуң чепсек-херекселдери-биле сиген кезеринче колхозчуларны болгаш совхозтарның ажылчыннарының массалыг үнүүшкүнүн организаставайн турарында. Бар күштерни болгаш холдуң чепсек-херекселдерин долузу-биле ажыглап тургаш, хол кадыыры-биле кезип болур эки терең, сүүзүннүг оът-сигенниг черлерже массалыг үнүүшкүннер организастаар хемчеглерни партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, колхозтар баштаар черлери болгаш совхозтар дирекциялары доп-дораан ап чорудар херек.

Мал чемнери белеткээриниң ажылынга амгы үеде кол күш машина-трактор станциялары болуп турар. Ындыг турбуже областың МТС-тери сиген кезилдезинге багай белеткенип, кезилдениң машина чепсек-херекселдериниң септелгезиниң өйшаанда кылдынмааны-биле чамдык МТС-тер колхозтарның сиген кезилдезинче орай киргеннер. Чаа-Хөл, Кызыл-Мажалык, Кызыл, Тес-Хем МТС-терниң кезилде бригадалары чүгле июльдуң эгезинде сиген шөлдеринде барганнар.

Ам кол сорулга болза, мал чемнериниң белеткелинде хожудаашкынны доп-дораан узуткап, сиген белеткелиниң болгаш силос салыышкынының планын күүсеткеш, оон-биле мал ажылының улам ыңайгы хөгжүлдезинге чогуур байдалдарны тургузар дээш, колхозтарның, совхозтарның болгаш МТС-терниң сиген кезер бүгү машиналарын ажылдадып кирер, холдуң чепсек-херекселдерин бүрүн ажыглаар, сиген кезилдезинге, силос салыышкынынга көдээниң ажыл-ишчилериниң идепкейлиг киржилгезин хандырар, ажылдап кылырының нормаларын база мал чемнери белеткээриниң доктаатынган графиин күүседирин болгаш ажыр күүседирин хандырар херек. Бо талазы-биле партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының хүн бүрүнүң контролюн күштелдирер ужурлуг.

Сиген кезилдези-биле чергелештир колхоз, совхоз бүрүзүнге мал чемнерин силостаарының доктаатынган планын күүседирин хандырар хемчээлдиг силос салыр черлерниң чаа тудугларын болгаш эрги черлерниң септелгезин доп-дораан доозар, бо ажылга машина-трактор станцияларында чер казар чепсек-херекселдерни болгаш өске-даа механизмнерни ажыглаар хемчеглерни алыр ужурлуг.

Кезилде-биле сарааттаашкын аразын ырадып, сигенниң хоолузун будуладыр чорукту болдурбас херек. Кестинген сигеннерни доп-дораан бөлүп сарааттаар ажылды үргүлчү организастап, мал чемнери белеткээриниң темпизин бедидер херек.

СЭКП райкомнары, МТС-терде, совхозтарда болгаш колхозтарда партия организациялары партияның агитация-массалыг ажылын сиген белеткелинде, силос салыышкынында ажылдап турар колхозчуларның болгаш механизаторларның, совхозтар ажылдакчыларының ортузунга мөөңнээр ужурлуг. Ажылдың тус-тус участогунга агитаторларны быжыглаар, мал ажылын хөгжүдеринге быжыг чем суурну тургузарының улуг ужур-дузазын кижи бүрүзүнге таныштырар, социалистиг чарышты калбартыр, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир, көргүзүг, хүндүлел самбыраларын организастаар болгаш хана солуннарны, агитхуудустарны доктаамал үндүрер херек. Ынчангаш мал чемнериниң белеткелинде ажылдап турар кижи бүрүзү ажылдап кылыр нормазын хүн-бүрү чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседирин чедип алыр дээш күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг.

Сиген кезилдезин, тараан мал чеми культураларының ажаап алыышкынын болгаш силос салыышкынын чедиишкинниг чорудары ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң, эът, сүт, дүк продуктуларының бүдүрерин көвүдедириниң херээнге бурунгаар улуг базым болур. Мынчангаш мал чемнери белеткээриниң планын күүседири дээш демисел көдээ ажыл-агыйда эң-не чугула хемчеглерниң бирээзи болуп турар.

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агыйы делгелгезинде

Мал чемнерин силостаарының мурнакчы дуржулгазының пропагандазы

Бо чылын кукуруза тарылгазының дыка калбарганы-биле холбаштыр чурттуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга силос белеткелиниң хемчээли база ынчаар улгаткан. Мал чемнерин силостаарының мурнакчы дуржулгазын делгелгеге келген экскурсант-малчыннарның улуг сонуургал-биле өөренип ап турар ужуру ында.

«Мал ажылы» павильонунуң «Кукуруза» деп залынга көрүкчүлер үнелиг чүүлдерни билип ап турар. Кукуруза бажындан кылган силостуң 100 килограмм хемчээли-биле хаванны чемгерерге ол 8 килограмм эът болгаш чаг болуп хуулар деп экскурсияның ажылдакчылары чугаалап турар. Кукурузаның 800 центнер ногаан болгаш быжкан дүжүдүн гектар черден ажаап алганда бүдүн чылдың дургузунда беш инекти чемгерип, инек бүрүзүнден 3000 килограмм сүттү саап ап болур.

Кукурузаны малга эки шынарлыг чем кылдыр таарыштыр кылырынга ажыглаар техниканы көрүкчүлерге таныштырып турар. Кукурузаның бажы сүттелчек чымчак кылдыр быжа бергенде ону хар хыраазы донат дүшкелекте ажаап алган турарынче экскурсантыларның кичээнгейин угландырып турар. Силос кылдыр салырда оларны баштай үүрмектеп бичелеткеш оңгарынга урган соонда калбак ыяш-биле ийикпе азы кылын кара-саазын-биле кырын дуглааш, ооң кырынче пор-довуракты урган соонда ам черниң анаа довураа-биле болгаш тараа саваңы-биле дүй базырар.

Силос салып шыгжаар черлерниң тудуунуң болгаш силосту салырының чамдык аргаларының чуруктарын делгелгеде көргүскен. Москва, Свердловск, Минск болгаш өске-даа областарның силосту ажыглавышаан, мал ажылының бедик продуктулуг чоруун чедип ап шыдаан колхозтарының дуржулгазын база тодаргай делгээн. Силос салып шыгжаар черлерниң тудуун кылырын экскурсантыларга «Тудуг материалдары» деп павильонда таныштырып турар. Силос оңгарларының болгаш башняларының элээн каш хевирлерин ында макет болгаш плакаттар байдалы-биле көргүскен.

Силос салыр оңгарларны болгаш оон херекселдерин кандыг материалдар-биле кылырын, чер хөрзүнүнүң кандыг участкаларынга белеткээрин экскурсантылар-биле беседаларынга павильонуң ажылдакчылары тайылбырлап берип турар. Колхозтуң азы совхозтуң ажыл-агыйының онзагай байдалын өөренип көрүп тургаш силос салырының кандыг хевирлерин шилип алырын база ону канчаар эки кылырын колхозтарның, совхозтарның тудугжуларынга сүмелеп берип турар.

Силос шыгжаар эң бөдүүн чер болза, оңгар болур, пор довурак-биле болгаш аргып каан чыраадан кылган кажаажыгашты ол оңгарга салган турар. Пор-довуракты тускай эзилдирип хоюткаш оңгарның кырын чугажак кылдыр дуглаан турар. Ынчаар кылган оңгарга кукурузаның чүгле ногаан кезээн силостаар эвес, харын кукурузаның бажын база силостап болур. Чоогунда арга-ыяштыг районнарга болза, силос оңгарларын кылын манзалар-биле шыпкан турар, ынчаарга оңгарларның ханы дүвүнүң довураа-биле манзалар аразынга хоюг пор-довуракты кылыннадыр урган турар ужурлуг. Тудугга ажыглаар даштар-биле, кирпич чүүлдери болгаш демир-бетон хулусказы-биле шып кылган оңгарларның дугайын макеттер база көргүзүп турар. Чер дүвүнүң сугларының деңнелин эки хынап көөрүн тудугжуларга онзалап сүмелеп турар: чер адааның суглары силос дежээнден кезээде чартык метрден эвээш эвес буду турар ужурлуг.

Красноярск крайның, Минусинск районнуң колхозтарында «силос бөлүктери» деп адап алганы силос шыгжаар 6—8 чартык башнялар көвүдээн туруп турар, оларны ниити сери адаанда тудуп тургускан. Ол чартык башнялар иин одуругларлыг болгаш инек кажаазы-биле база кыры муңгаш чылыг өрээл-биле тудуштур туттунган. Ону дамчыштыр малдарга чемни белен орук-биле чедирип бээринге эптиг болуп турар. Силос шыгжаар ындыг черлерни тудуп алыры чаңгыс-чаңгыс чартык башняларны тударынга бодаарга ыракта чиик болгаш агаарның хат-шуурганныг үелеринде малды чемгереринге кончуг эптиг болуп турар. Сибирьниң, Уралдың болгаш соңгу областарның колхозчулары база совхозтарның ажылчыннары Минусинскиниң силос шыгжаар черлериниң хевирлерин улуу-биле сонуургап турарлар. Силос шыгжаар ындыг черлерниң техниктиг төлевилелин павильондан үлеп берип турар.

Силос салыр оңгарларның өске хевирлериниң төлевилелин кылган альбомнуң садыын павильонда база организастаан. Силос шыгжаар чаңгыс аай хевирлиг черниң тудуун ол-ла хемчээли-биле чоокку үениң иштинде делгелгениң девискээринге тудуп кылырын планнаан

(СЭТА).

Совет музыканың пропагандазы

Совет музыканың пропагандазының талазы-биле чөвүлел хурал Композиторларның Төп Бажыңынга июль 6-да ажыттынган. Ооң ажылында концерт организацияларының директорлары болгаш уран-чүүл ажылдакчылары, хөгжүм оркестрлериниң болгаш ырларының дирижерлары, Москваның, Ленинградтың, Свердловскиниң, Украинаның, Азербайджанның болгаш чурттуң өске-даа республикаларының музыканчылары база ССРЭ-ниң музыка фондузунуң ажылдакчылары киржип турар.

ССРЭ-ниң совет композиторларының Эвилелиниң секретары ССРЭ-ниң культура Министерствозунуң коллегия кежигүнү Кабелевский чөвүлел хуралды ажытпышаан, бистиң чурттувуска совет музыканың пропагандазының чугула ужур-дузазын демдеглээн. Совет музыканы концерт организацияларының талазындан пропагандалаарының дугайында илеткелди ССРЭ-ниң культура Министерствозунуң музыка албан-черлериниң килдизиниң начальниги А. А. Холодилин кылган. ССРЭ-ниң музыка фондузунуң ажылының дугайында музыка фондузунуң эргелелиниң даргазы Б. М. Терентьев тодаргайлап чугаалаан.

(СЭТА).

Бедик дүжүт дээш

СТАЛИНГРАД. Котельниковск МТС-тиң комбайнеру П. Славягин Сталин аттыг колхозтуң шөлдеринге бир хүн иштинде кектарааны 40 гектар чедир кестирип, оортан 4 муң пудту ажааган.

Күзүн чашкан кызылтастың гектар бүрүзүнден 120 пудту ол-ла районда комбайнерлар С. Чебаков, А. Литвинов болгаш өскелер-даа ажаап ап турар. Карповск МТС-тиң зоназында ажылдап турар комбайнер бүрүзү ортумаа-биле хүн-бүрүде 2700 пуд тарааны бастырып ажаап турар.

(СЭТА).

Мурнакчы шахта

ВОРКУТА. Шахтёрларның хүнүнге алдар кылдыр социалистиг чарыштар Печорскиниң хөмүр-даш бассейниниң шахталарында калбарып турар. Заполяр «Кочегарканың» мурнакчы шахталарының дагжылары хөмүр-даш тывыжының темпилерин бедидип, шахтёрларның байырлалын уткуп турарлар.

«Воркутауголь» комбинадының № 27 шахтазының коллективи беш чыл планын хуусаа бетинде күүседип, улуг чедиишкинни чедип алган. Бешки беш чыл планының чылдарында хөмүр-даштың хүнде ортумаа-биле тывыжы ында 2 катап улгаткан.

Чыл төнчүзүнге чедир 451 муң тонна хөмүр-дашты немей казып тыварын дагжылар шиитпирлеп алган. Олар бо хүлээлгезин чедиишкиннии-биле күүседип турарлар. Беш чыл планындан дашкаар казып тыпкан хөмүр-дашты чүдүрген демир-оруктуң чедиги эшелонун ол шахтадан чорудупкан.

(СЭТА).

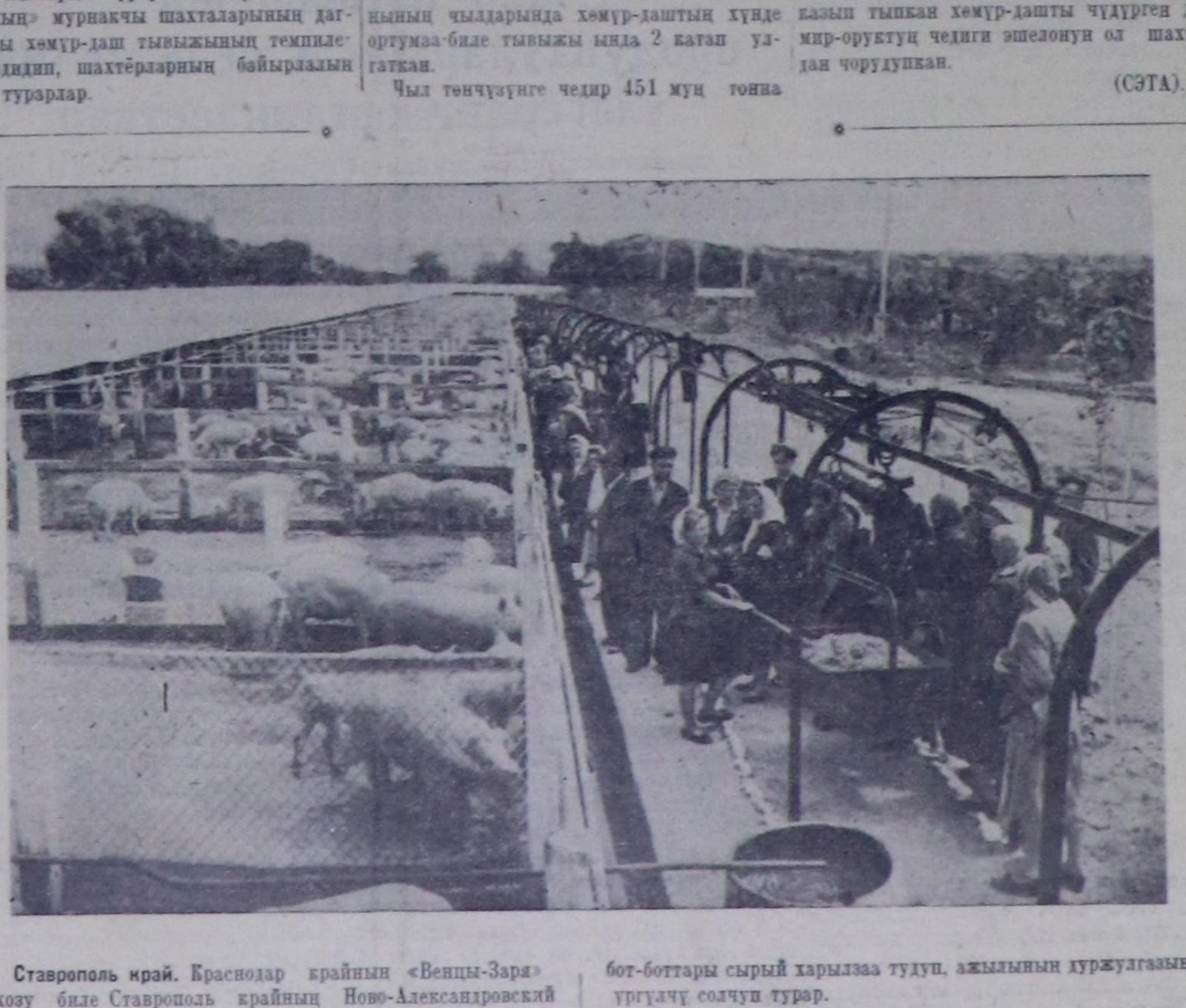

Ставрополь край. Краснодар крайның «Венцы-Заря» совхозу биле Ставрополь крайның Ново-Александровский районнуң Сталин аттыг колхозунуң үрелиг хаваннарның улуг ак уксааларын өстүрериниң талазы-биле чедиишкиннери сурагжып турар. Ол ийи ажыл-агыйлар—Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң киржикчилери. Олар бот-боттары сырый харылзаа тудуп, ажылының дуржулгазын үргүлчү солчуп турар.

Чурукта: «Венцы-Заря» совхозтуң ажылдакчылары Сталин аттыг колхозтуң семиртилге лагерин көрүп турары.

Фото **Е. Шулеповтуу**. СЭТА-ның фотохроникасы.

Сиген белеткелинде четпестерни узуткаар

Оожум темпиде

Кызыл районнуң «Баян-Хем» көдээ ажыл-агый артелинде мал чемнери белеткээр ажыл оожум чоруп турар.

Колхоз бо чылын 1100 тонна сиген, 420 тонна силос белеткээр планныг. Колхоз июнь 30-те чедир 110 тонна сиген болгаш 40 тонна силос салыр планын күүсетпээн.

Колхоз сиген кезилдезинге белеткел чок кирген. Июль 8-ке чедир кезилде бригадаларын тургуспаан болгаш хүн графиги кылдынмаан турган. Күштү баш удур хуваап таарыштырбаанындан Сесерлигде болгаш Баян-Колда сиген шөлүнге ийи бригада ажылдаар деп каан боордан башка ол бригадаларга каш кижи ажылдаары болгаш сиген ажаап алыышкынының машина чепсек-херекселдери көрдүнмээн турган. Бригадаларда сиген кезилдезиниң графиги чок болгаш оларның кылыр ажылының планы чок. Силос салыр оңгарлары амдыгаа чедир белеткетинмээн.

Колхозтуң сиген шөлдеринде сигенниң үнүжү эрткен чылгызындан чаагай. Мурнунда сиген кезип көрбээн Телде-Өдек, Дөгээ болгаш өске-даа черлерден сигенни немей кезип ап болур. Колхозтуң кол-ла сиген кезер черлери суггаттыг сигенниң үнүжү чаагай. Бош-Дагда 10 га, Оңгар-Ховуда—20 га, Сесерлигде—10 га черни суггарбаанындан сигени үнмээн.

Колхозта сиген кезер 3 машина, 2 бөлер дырбааш, 10 ажыг хол кадыырлары бар, а машина хүнде 5 ганы кезип, бир дырбааш 7—8 га черниң сигенин бөлүп турар болза, колхоз сиген белеткелиниң планын чогуур хуусаазында доозуп болурунуң аргазы бар.

Июль 8-ке чедир Биче-Баян-Колда эш Адыяаның бригадазы 40 ажыг гектар черниң сигенин кескеш, 5 сараатты тургускан. Ындыг болза-даа, бригада ажылче эртен орай үнүп, кежээ эрте чанып турар, ажылдың бүдүрүкчү шынары кудуу деңнелде. Баян-Колда эш Комбу бригадирлээн сиген кезер бригада июль 9-ка чедир сиген кезилдезинче кирбээн, эш Комбу арагалаар чорукче хандып турар.

Сиген кезилдезиниң темпизин дүргедедип, организастыг хемчеглерни алыры колхоз баштаар черинден, колхозта партия организациязындан негетинип турар.

◆

Боттуг удуртур

Сүт-Хөл районнуң колхозтары бо чылын сиген кезилдезин кончуг орай, белеткели четпес эгелээн. Сталин аттыг база Жданов аттыг колхозтар ол чугула ажылды чүгле июнь 29-та, а Киров аттыг колхоз июль 1-де эгелээн болуп турар, ынчаарга Калинин аттыг база «Сталинчи орук» колхозтар июль 2-ге чедир эгелевээн турган.

Ажыл херек бүрүзүнүң чедиишкинниг болуру хынамчалыг белеткелден болгаш боттуг удуртулгадан хамаржыры билдингир. Бо айтырыг дыка четпес тургустунган. Киров аттыг колхозтуң бүдүрүлге планын ёзугаар алырга 6 аът машиналары болгаш 7 дырбааштары, 112 хол кадыырлары кирер ужурлуг, а херек кырында чүгле 26 хол кадыырларлыг ийи бөлүктен өске, сиген шөлүнче кандыг-даа күш кирбээн. Сталин аттыг база Жданов аттыг колхозтарда байдал оон-даа дора.

«Сталинчи орук» болгаш Калинин аттыг колхозтарның баштаар черлери сиген кезилдезинге багай белеткенген. «Үнүш ам-даа чедишпээн» — дээр, чамдык чалгааларның хөөннеринге ол колхозтарның даргалары эштер Лопсан, Сергей олар база алзып турар. Бо дугайында Бора-Тайга болгаш Алдан-Маадыр көдээ Советтериниң, ылаңгыя Сүт-Хөл МТС-тиң талазындан боттуг хемчег албайн турары четпес. Сиген ажылынче кол кичээнгей салыры чугула негетинип турар.

◆

Сиген шөлдеринде

ЭЛЕГЕС-АКСЫ. **(Телефон-биле).** Кызыл районда «Бай-Булуң» колхозтуң Элегесте 3 аът машиналарлыг бригадазы июль 9-ка чедир 70 тонна сигенни сарааттаан, ам кестинген 10 гектар сигенни бөлүп турар. Июль 9-та Сайыр база Бай-Булуң шөлдеринче 2—2 аът машиналарлыг 20—20 кижи үнүпкен. Мооң-биле кады ол колхоз ниитизи-биле 240 тонна кирер 2 силос оңгарларын белеткээн. 2 траншейлер база доостур четкен.

• • •

САМАГАЛДАЙ. **(Телефон-биле).** Ленин аттыг колхозтуң кол сиген шөлдерлиг чери Хүрең-Дугайда күш-ажыл калбарып турар. Ында 3 аът машиналары, холдуң 15 кадыырлары, 2 аът дырбааштары бар. Турлагда колхозчуларның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

АСТРАХАН-БАЗАР. (Азербайджан ССР). Машина-биле тараа ажаарының планын Астрахан-Базар МТС-тиң механизаторлары күүсеткен. 20 муң ажыг гектар тараа культураларын кестирген. Комбайн бүрүзүнүң хүнде ортумаа-биле ажааган тараазы 20 гектар болуп турар. Тараа кезилдези үргүлчүлеп турар. Чедип алган чедиишкин болза, техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглааның болгаш күш-ажылды шын организастааның түңнели болур.

* * *

МИНСК. Кукурузаның тарылгазы Белоруссияның колхозтарында эрткен чылдаазы-биле деңнээрге бо чылын алды катап улгаткан. Чер шыгының курлавырлары болгаш агаар-бойдустуң чылыг байдалы кукурузаның дүрген өзеринге арганы берген. Республиканың колхозчулары болгаш механизаторлары кукуруза шөлдерин сайзырадырын болгаш ооң үнүжүнүң чемиштелдирилгезин чорудуп турар. Мурнуу областарның мурнакчы колхозтары кукуруза шөлдериниң одуругларының ийиги хоюглаашкыннарын кылып эгелээннер.

• • •

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Соңгу Осетияның колхозтарында болгаш совхозтарында дүжүт ажаап алыышкынының ажылдары калбарып турар. Арбай кезилдезиниң соонда күзүн чашкан кызылтастың дүжүдүн ажаап алыры массалыы-биле эгелээн. Аланск, Кировск болгаш өске-даа районнарның көдээ ажыл-агый артельдеринге гектар чер бүрүзүнден 18—22 центнер тарааны ажаап ап турар.

НИКОЛАЕВ. Областың мурнуу районнарының колхозтарында болгаш совхозтарында күзүн тараан арбайның кезилдези эгелээн. Бүгү черлерде ол культураның бедик дүжүүн өстүрген. Очаковск районнуң Ленин аттыг колхозунда гектар бүрүзүнден 180—200 пуд дүжүттү ажаап ап турар.

(СЭТА).

Атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарының оруктары

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының сессиязының доозулганы

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарының эртем болгаш техника айтырыгларынга хамаарыштырган сессиязы июль 5-те доозулган. Сессия болза, чурттуң эртем болгаш хөй-ниити амыдыралынга улуг болуушкун болган. ССРЭ-де атомнуң хосталган энергиязын кижиниң чаагай чоруунга, бойдустуң болгаш чер иштиниң байлактарының чажыдын илередиринге, энергетиканы хөгжүдеринге, бүдүрүлгениң технологиязын болбаазырангайжыдарынга, кодээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидеринге бүгү хемчеглер-биле ажыглаарынче угланган шинчилел ажылдарының калбак хемчээлдиг чоруп турарын сессия көргүскен.

Сессияга эртемденнерниң—билигниң янзы-бүрү адырларының төлээлекчилериниң—физиктерниң, химиктерниң, техниктерниң, биологтарның 70 ажыг илеткелдерин дыңнаан. Илеткелдер болза, совет эртемденнерниң чогаадыкчы күжениишкиннериниң дугайында тодаргай билиишкинни берген.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының физика-математика эртемнериниң салбырының сессиязы кончуг сонуурганчыг болган. Аңаа совет эртемденнер ядролуг физиканың талазы-биле чаа шинчилелдерниң дугайын дыңнадып, энергетика сорулгаларынга атомнуг котелдарны тургузарының аргаларын болгаш оларны улам ыңай болбаазырадырын тодаргай чугаалааннар.

Физика-математика эртемнериниң салбырының сессиязын хагбышаан, академик А. И. Алиханов сессия улуг ужур-дузалыг болган, физиканың болгаш техниканың шапкын хөгжүп турар ол чаа адырынга идепкейлиг киржир эртем ажылдакчыларының болгаш инженерлерниң бөлүү бо сессияның соонда улам калбарар дээрзинде чигзиниг чок деп чугаалаан. Сессияның ажылынга даштыкы чурттарның эртемденнери база киришкениниң ол фактызынга академик Алиханов сеткили ханганын демдеглээн.

Атомнуг энергияны техниктиг депшилгениң херээнге ажыглаарының кайгамчык улуг аргаларының дугайын техниктиг эртемнерниң салбырының хуралдарынга чугаалап турган. Салбырның сессиязы дооступ турда бодунуң түңнел сөзүнге физика-математика эртемнериниң доктору профессор Л. Ф. Верещагин эртемниң ол адырының талазы-биле шинчилел ажылдарының дугайында илеткелдерниң ужур-дузазын онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының биология эртемнериниң салбырының сессиязынга база элээн хөй илеткелдер болган. Ол илеткелдер бойдустуң байлактарын улам ыңай илередип тывар, кижиниң чурталгазын узадырынга эртем талазы-биле үндезин сууруларны тургузар, үнүштерниң болгаш хөрзүннүң амыдыралчы аргазын болгаш дүжүттүүн көдүрер сорулгалыг совет биологияның чедип алыышкыннарын таныштырган.

Ол салбырның түңнел хуралынга академик В. А. Энгельгардт сессия бойдустуң чаа күштерин кижи төрелгетенниң чаагай чоруунга ажыглаарының херээнге чогуур салыышкынны киирген деп медеглээн.

Химия эртемнериниң салбырының сессиязының хуралдары хөй санныг кижилерниң кичээнгейин хаара тудкан. Радиохимиктиг шинчилелдерни улам ыңай хөгжүдериниң херээнге ол сессияның ужур-дузалыг болганын академик М. М. Дубинин түңнел сөзүнге тодаргайлап чугаалаан.

Сессияның ажылынга даштыкы чурттарның элээн хөй бөлүк эртемденнери киришкен деп М. М. Дубинин чугаалаан. Чугаалашкан айтырыгларга оларның кичээнгейин болгаш сонуургалын сеткил ханыышкынныг демдеглээр ужурлуг бис. Совет эртемденнер болза, атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле боттарының шинчилелдериниң түңнелдерин хуваажырынга болгаш өске чурттарның эртемденнериниң дуржулгазын хүлээп алырынга белен. Ол чорук атомнуг энергияны бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга таарыштыр ажыглаарының аргаларын чогаадып кылырынга эртемденнерниң делегейге кады ажылдажылгазының эгезин салырынга дузалап болур. Совет болгаш даштыкы чурттарның эртемденнериниң аразынга эртем харылзаазын улам ыңай хөгжүдеринге байыр чедирер апаар бис. Ол харылзааның эң ажыктыг хевири болза, эртемниң албан черлериниң аразынга аргыжары болгаш кады кылган хуралдарга киржири болур.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының сессиязынга эртемниң амгы үедеги хөгжүлдезиниң янзы-бүрү айтырыгларын чугаалажып, янзы-бүрү шинчилелдер талазы-биле совет болгаш даштыкы эртемденнерниң ажылдарынче улуг кичээнгей салган.

Атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының сессиязы ооң-биле бодунуң ажылын доосқан.

Сессияның киржикчилери ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының тус-тус институттарының ажылы-биле болгаш оларның техниктиг дерилгези-биле танышканнар.

(СЭТА).

Тес-Хем районнуң колхозтарында

Сталин аттыг колхозтуң сүт-бараан фермазының ажылдакчылары инектиң одарын, ажаалдазын экижидипшаан, ылаңгыя саалдаже улуг кичээнгейни салганындан сүт майдаазындан июньда ырак-та көвүдээн. Саанчы Ээремчик бодунда быжыглаан инектеринден июньда 1120, Норзанмаа 1628, Ак-кыс 1301 литрни сагган.

Ферманың ажылдакчылары июльда ооң-даа бедик көргүзүглерлиг болурунга тодаргай хүлээлгелерни алган улам чүткүлдүг ажылдап турар. Моон-биле кады мал чеми, ылаңгыя силос салырынче база кичээнгей салдынып турар.

* * *

Ленин аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчузу А. Чорбааның хары ам 64, назыны улгатса-даа ооң күш-ажылга ынакшылдыг дуржулгазы аныяк өскенге үлегер болуп турар. Эрткен чылын бодунда быжыглаан 24 гектар кызылтазының гектар бүрүзүнден 18—25 центнер дүжүттү өстүрүп, ажаап алган.

Хову ажылының мурнакчызы Чорбаа крейниң участогунда тарааның үнүжү бо чылын база чаагай, суггарылданың часкы болгаш чайгы ээлчеглерин ол эки хандырган. Колхозчу тараажы эш Чорбаа 1955 чылдың Бүгү-эвилелдиң кодээ ажыл-агый делгелгезиниң киржикчизи.

Колхозтарга шеф

Эрзин районнуң төвү — Эрзин суурнуң ажылчын, албан-хаакчылары дыштаныр хүннерде колхозтарга шеф дузаламчызын көргүзүп турарлар.

Шефчилер хөй кыргылдазының үезинде «Чаа орук» колхозтуң 7 муң ажыг хоюн кырган. Ам мал чемнери белеткээриниң ажылынга дузалажып турар. «Чаа орук» колхозка 100 тонна, «Коммунизмче орук» колхозка 60, «Кызыл сылдыс» колхозка 100, «Сталинчи орук» колхозка 100 тонна силос кирер оңгарларны каскаш, иштин ыяш-биле кажаалап берген.

Силос оңгары казып белеткээринге СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, районнуң болгаш шагдаа салбырының коллективтери идепкейлиг киржип турар.

И. КҮНЗЕН.

Келир өөредилге чылынга белеткенип турар

Таңды районнуң Бай-Хаак чеди чыл школазы (директору эш Нурсат, интернат эргелекчизи эш Попов) келир өөредилге чылынга эки белеткенип турар.

Школа септелгезинде киржип турар ажылчыннарның күжүн шын организастап тургускан. 500 кубометр оттулар ыяш тайгада бүрүн белеткетинген. Ол ыяшты школа чанынга сөөртүп чедирер ажыл хайнышкынныг чоруп турар. Келир өөредилге чылынга херектиг парталарны, сандайларны, столдарны болгаш өске-даа өөредилге херекселдерин четчири-биле бүрүн белеткээн, 6 печкаларны септээрин болгаш 4 чаа печкаларны немей кылырын июль 1-де дооскан. Арткан 2 печканың септелгези эгелээн. Школаның соңгаларын, шалаларын будуур будук материалы бүрүн белеткетинген.

Башкыларның чурттаар бажыңы четчир болгаш септелгези доозулган. Школаның чамдык башкылары келир чылын оттулар ыяжын боттары немей белеткеп ап турарлар. Чижээ, башкы Кыргыс Николай өг-бүлези-биле кады бажыңының чанында дыка хөй ыяшты белеткеп алган.

Школаның септелгезин бо июль айның 15-те бүрүн доозар дээш ажыл хайнышкынныг чоруп турар. Септекчилерден Комиссарова, Непомишова, Путникова болгаш өскелер-даа мурнакчылар болуп ажылдап турарлар.

Ол ышкаш школа бо чылын өөреникчилерниң столовазынга хереглээри-биле 2,05 га картошканы болгаш өске-даа ногаа культураларын хөйнү тараан. Оларның өзүлдези ам эки.

А. ДОРЖУ.

Колхозчунуң кызымак ажылы

Барыын-Хемчик районнуң «Совет Тываның 5 чылы» колхозунуң кырган колхозчузу М. Доптуг-оол ниитиниң ажыл-агыйының херээ дээш кызымак ажылдап турар.

Чай боорга-ла колхозтуң ногаазын ол ажаап өстүрүп турар. Кыш санында-да арып баксыраан чаш малды тускайлап ажаап, менди чыл ажырып келген. Чижээ, 1953—1954 чылдың дургузунда арып баксыраан 250 хураганнарны болгаш анайларны эки чемгерип, ажаап өстүрген. Ооң ажаалгазынга турган анайлардан болгаш хураганнардан чаңгыс-даа баш хораваан, олар шупту менди.

А. ДОРЖУ.

КЫЗЫЛДЫҢ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕ

ТРАНСПОРТЧУЛАРДА

Үлетпүр ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының кыйгырыгларынга сорук кирген, Кызылдың прииск эргелелиниң транспорт конторазының чолаачылары, септекчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары социалистиг чарышты калбартып тургаш, боттарынга алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турарлар.

Чүък сөөртүлгезиниң кол көргүзүү болур тонна-километр планын июнь айда 121 хуу, чартык чылдын — 107,5 хуу күүсеткен. Чүък сөөртүлгезиниң тонна талазы-биле планын дыка ажыр күүседип, 300 тонна ажыг янзы-бүрү чүъкту пландан дашкаар сөөрткен. Автомашинаның бүдүрүкчүлүү эрткен чылдыынга бодаарга 20 хуу бедээн.

Июнь айда контораның чолаачыларының хөй нуруузу дыка бедик көргүзүглерлиг болган. Чолаачы коммунист эш Казачков июнь айда ийи айның планын, сурагтыг чолаачылар эштер Саранин, Чумарин, Скворцов, Марьясов олар планын 1,5 катап ажыр күүсеткеннер. Чолаачылар эштер Николаев, Кускашев, Хандыба, Меньшиков, Непомнящий, Золотухин олар багай эвес ажылдааннар. Машинаны камныг башкарарының талазы-биле мастер эш Чумарин чартык чылда 1435 литр бензинни камнап алган.

Септелге мастерскаязының септекчилери ажыл нормазын күүседип, кылган ажылының шынарының талазы-биле бедик көргүзүглерлиг. Вулканизаторжу эш Шевченко, аккумуляторжу эш Потылицын, токарь эш Санников июнь айның иштинде 2—2 айларның нормазын күүсеткеннер.

Прииск эргелелиниң транспортчулары үшкү кварталда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 15 хуу бедидип, квартал планын ажыр күүседир сорулганы салып алган ажылдап турарлар.

Н. ТЫМЧУК.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Кызылдың аъш-чем комбинадының ажылчыннары болгаш инженер техниктиг ажылдакчылары үлетпүр ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының кыйгырыын улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган болгаш бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Олар социалистиг хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүселдези дээш, бүдүрүлге планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Коллектив чылдың бирги чартынында бүдүрүлгениң ниити планын 100,5 хуу, бараанныг продукциязын 101 хуу күүсеткен. Ол ышкаш ийиги кварталда бүдүрүп үндүрзе чогуур ниити продукцияның болгаш ооң бараанныг продукциязының планын ажыр күүсеткен. Ооң иштинде кондитер цехи планын 121 хуу, фрага кылыр цех — 133 хуу күүсеткен.

Кочалованың база Жирякованың удурткан бригадалар ийиги кварталдың бүдүрүлге планын 140—145 хуу күүсеткеннер. Ол бригадаларның кежигүннери эштер Комарова, Ховалыг, Беленкова олар кондитер кылыгларының шынарын экижидер талазы-биле алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеннер.

З. САГААЧЫ.

ПОЛИГРАФИСТЕРНИҢ АЖЫЛЫНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Областың культура эргелелиниң типографиязы (директору эш Бергер, партия эге организациязының секретары эш Бражников) бо чылдың бирги чартынында бүдүрүп үндүрер ниити продукцияның планын 110, бараанныг продукцияны — 113,5 хуу күүсеткен. Ооң иштинде ийиги кварталдың планын ниити продукция талазы-биле 109,6, бараанныг продукция талазы-биле 113 хуу күүседип, ниитизи-биле 28400 рубль орулганы киирип алыр тургаш, 42169 рубль орулгалыг болган.

Полиграфистер ажыл нормазының талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш социалистиг хүлээлгелерин үлегерлиг күүседип келгеннер. Июнь айның түңнелин ёзугаар алырга дептерлекчилерден эштер Муренков, Сандин, Касинцева, өрүкчүлерден эштер Гуркова, Блинова, линотипистерден эштер Королева, Герасимова, парлакчылардан эштер Ниса Пономарева, Ткачев олар бүдүрүлгениң эң дээре шалыпчылары болганнар.

КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ ХАРЫЫЛАП ТУРАР

Кызылдың электростанциязы (директору эш Иванов, партия эге организациязының секретары эш Ермолаев) бо чылдың бирги чартынында бүдүрүлге планын ажыр күүсеткен. Ылаңгыя 1 миллион 710 муң киловатт-шак электри энергиязын бүдүрүп үндүрер тургаш, 1 миллион 720127 киловатт-шак энергияны бүдүрүп, бүдүрүлге планын 100,6 хуу, ооң иштинде энергияны ажыглаарының талазы-биле планын 101,4 хуу күүсеткен.

Коллективтиң кежигүннери үлетпүр ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчилериниң хүлээп алган Кыйгырыын таныжкаш, аңаа боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле харыылап турарлар. Бүдүрүлгеде мурнакчыларның саны көвүдээн. Оларның аразында июнь айның ажыл нормазын машинистерден эштер Жигарин 168,7, Баранов 153, Концов 123, Исханова 126 хуу, электри цехинде эштер Пивкина 145, Бахур 141, Бородкин 126 хуу күүсеткеннер.

ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Областың харылзаа эргелелиниң транспорт конторазының чолаачылары районнарже почта чедирериниң чартык чыл планын тонна-километр талазы-биле ажыр күүседип, база кывар, чаар чүүлдерни 3,1 хуу артыкка камнап алган. Транспорт конторазының коллективи бо чылдың август айның үлүүнде ажылдап турарлар.

Беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир сорулга-биле чолаачылар болгаш септекчилер боттарының аразында социалистиг чарышты калбартканының түңнелинде II кварталдың планын 123, июнь айның—117,4, чартык чылдың планын 120,9 хуу күүсеткен.

Чолаачылардан эштер Сидоров, Ширнин, Дранащук, Колупаев, Павлов болгаш өскелер онаашкан ажылынга кызымаккай ажылдап, ажыл нормазын хүн-бүрүде ажыр күүседип турарлар. Олар 1956 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

Б. СЕЛИКПАА.

Литература булуңу

ИЙИ ШҮЛҮК

I. ЧЕЧЕНИВИС.

Ээр таңды бизениинден
Эртенги хүн херепкелген.
Саанчылар шак ол өйде
Саалдазын чап-чаа дооскан.
Ак-ак халат кеткилепкен
Акшый берген ийи саанчы
Хөлчек улуг майгындыва
Хөөрежип базып бар чор:
— Чечен чүге сураг чогул,
Черле мынчаар читпес уруг! —
Ыржым даңның бажында-ла
Ырлавышаан келир уруг.
Чайырлыг ак кочал долу
Сагган сүдүн черге салгаш,
Саанчыларның бирээзинден
Саадал-даа чок чугаалады:
— Салбак чажын курлак чедир
Сагланнадыр бадырыпкан
Чеченни дээш дүвүревээн
Чеже оолдар бисте чок дээр!
— Ээ-та, черле Чеченивис
Эрес-орлан берге-ле кыс.
Ажыл дээнде кызымаккай
Алыс боду төлептиг-даа...
Удавааңда оялыкта
Аъттыг кижи көстүп кээрге:
— Уруглар эй, Чеченни! — деп,
Аныяк кыс медегледи.
Долбаннанган кызыл чаактыг,
Торгу тоннуг, торлуг курлуг,
Доруг аъттыг шилгедек кыс
Доозуннадыр челзип келди.
—Сурттаалчывыс эргим Чечен
Солун медээ эккелген-дир,
Шуптуңар бээр келиңер!-деп,
Соян кадай кыйгыра-дыр.
Сургакчылап келзимзе-даа
Суртаалчыны дыңнаксаштын
Саанчыларны мурнадыр-ла
Далаш-биле базыпааттым.

2. ЧЕДИП КЕЛДИМ, УРУГ ЫНАА

Дүнеки дээр аязында
Дүмен сылдыс чидиг чайнап,
Хоюг сүт дег, аккыр айдын
Хоорайже чырыын чашты.
Садтаар дишкен болчаг шагы
Шала биче четпезе-даа
Херим ишти сесерликте
Чедип келдим, уруг ынаам.
Хөрек-чүрек таалап ханар
Хөгжүм үнү, ыры-каткы
Чайгы салтың делгеминде
Чаңгыланып дыңналып тур.
Дүнекиниң тааланчызын!
Дүрген үнүп келем, ынаам.
Чүрээмейниң ынакшылы
Чүден артык күштүг сол тур.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

О. СУВАКПИТ

Чечектээн уруг

Сесерликке чалыы оолдар
Селгүүскелеп базып чор бис.
Чанывыста чечек чулган
Чараш уруг көстүп келди.
Бисти көре дыртып каапкаштын
Билбээченнеп хүлүмзүрдү.
Чүзүн-бүрүн бөлүк чечээн
Чүрээндиве чыыра тутту.
Чүгле чаңгыс катап көргеш,
Чүрээм чүге шимирт диди.
Тудуп алган чечектерин
Тураскаал дээш сунган болза,
Өөрүмден ушта халааш,
Өөрүшкүлүг базып четкеш,
Четтирдим — деп, хүлээп алгаш,
Черни база ошкаар ийик мен.

Диттип чадаан херээм чүү боор

Ажылымче үнеримде
Эртелеп-ле чорускаам кээр.
Ажыын сеглээйн бир-ле кысты
Эртениң-не көрүксээм кээр.
Ишке кызыл эртежи кыс
Иштим-хөңнүм өйүп чоруур.
Эргим уруг мээң оомну
Эскербес-даа, тоовас-даа.
Чону кайнаар аайбылапчык.
Чорупчоруп чедип келген.
Каржыр черге бөгүн душкаш,
Канчаар аайын тыпаан-дыр мен.
Эрте бээрге дидимнелип,
Эргим кысче хая көрдүм.
Уян чүрээм шимирт кылдыр
Уруг база көрнү каапты.
Оозун бодап көөрүмге,
Дидимнензе аай бар ышкаш.
Ону билген кижи ам-на
Диттип чадаан херээм чүү боор.

К. КУДАЖЫ.

Тыва дугайында чаа ном

«Аныяк гвардия» деп ном үндүрер парлалга чери «Географтыг литература» деп серияга бистиң облазка чораан экспедицияның киржикчизи геолог-минералогтуг эртемнерниң кандидады Г. Д. Курочкинниң «Улуг-Хемниң эриктеринде» деп геологтуң орук демдеглелдерин ном кылдыр парлаан.

Ол номда Тываның бойдус байдалын болгаш ону хүрээлеп турар даглыг сыннарның дугайын бижип турар. Номнуң кол черинде областың боду бүткен бойдус байлактарын шинчилеп чорупп турар геологтарның, гидроэнергетектерниң болгаш ботаниктерниң кызымаккай ажылын бижип турар. Оон аңгыда шаанда көшкүн амыдыралдыг чораан тыва араттарның амыдыралында улуг өскерилгелерниң дугайын база бижип турар.

Ук номну 50 муң экземпляр массалыг тираж-биле парлап үндүрүп турар.

Чаагай дүжүттү өстүрүп, ажаап алырынга

АК-ЭРИК. (Телефон-биле). Тес-Хем районда Сталин аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң тараазы чаагай үнүп турар. Колхозтуң хову ажылының бригадазындан 8 кижи составтыг тускай звенону организастаан турган. Звено баштайгы ээлчег-биле 300 гектар, а ийиги суггарылда-биле 92 гектар тарааны суггарган. Чамдык шөлдерде бок үнүштерни арыглаар, ылаңгыя суггарылданы улам калбартып турар.

Моон-биле кады бригаданың элээн хөй кежигүннери мал чеми белеткээриниң ажылынче кирген, а чамдыктары дүжүт алыышкынынга белеткелдер —дериг-херекселдер, кодээ ажыл-агый машиналары септээр, шывыглыг шаңнар кылыр ажылдарда. Чаагай дүжүттү өстүрүп, ону чидириг чокка ажаап алыры дээш колхозчу тараажылар чүткүлдүг ажылдап турар.

Мал ажылының продуктуларының белеткелин үлегерлиг организастаар

Мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрерин улам ыңай көвүдедириниң талазы-биле СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты чурттуң мурнакчы колхозтары болгаш совхозтары хүн-бүрүде улам калбартып турар. Сүт, эът, дүк, чуурга дужаалгазының талазы-биле күрүнениң мурнунга хүлээлгелерни дүрген күүседиринге ам эң-не таарымчалыг үе келген.

Украин ССР-ниң колхозтары болгаш совхозтары СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, 1955 чылдың бирги чартынында сүт болгаш эът белеткелдериниң база садып алыышкыннарының күрүне планын чедиишкинниг күүсеткеннер. Олар июль 1-де сүттү эрткен чылдың бирги чартынында турганындан 245 муң тонна хөйнү дужааганнар. Украинаның Черновица, Винница, Одесса болгаш өске-даа областарның колхозтары болгаш совхозтары сүттүң, эъттиң болгаш дагаа чуургаларының белеткелдериниң болгаш садып алыышкыннарының планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Москва областың колхозтары болгаш совхозтары сүт, эът болгаш дагаа чуургазының белеткелинде элээн чедиишкиннерни чедип алган. Сүт белеткелиниң болгаш садып алыышкынының чартык чыл планын хуусаа бетинде июнь онда күүсеткен. Бо чылдың бирги чартынында Москва облазының талазы-биле эрткен чылдың бо-ла үези-биле деңнээрге сүттү 19040 тонна хөйнү белеткээн болгаш садып алган; июль 1-де эрткен чылдың бирги чартынында турганынга бодаарга күрүнеге эътти 3200 тоннаны база дагаа чуургазын 10240 муң кезекти хөйнү дужааган.

Сибирьниң, Кубаньның, бистиң чуртувустуң төп болгаш мурнуу чүк областарының колхозтары сүт дужаарының талазы-биле хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседип турар. Сүт белеткээриниң болгаш садып алыышкыннарының чартык чыл планын Рязань, Воронеж, Ленинград, Калуга, Новосибирск, Омск, Томск, Тюмень, Сахалин, Свердловск областар, Краснодар болгаш Приморья крайлар, Бурят-Моол АССР, Латви, Эстон, Киргиз ССР-лер болгаш өске-даа областар база республикалар күүсеткеннер. Ниитизи-биле сүт белеткелдериниң болгаш садып алыышкыннарының чартык чыл планы чуртта 102 хуу күүсетинген.

Эът белеткелин болгаш садып алыышкынын элээн хөй областар, крайлар болгаш республикалар эрткен чылдаазындан организастыг чорудуп турар. Узбек ССР, Казах ССР, Киргиз ССР, Грузин ССР, Молдав ССР, Туркмен ССР, Азербайджан ССР болгаш өске-даа республикалар эът белеткелдериниң чартык чыл планын ажыр күүсеткен.

Дүк белеткели болгаш садып алыышкыны бирги чартык чылда эрткен чылдаазындан эки эрткен. Чартык чылдың планы 106 хуу күүсетинген. Эрткен чылдың бир дугаар чартыы-биле дөмейлээрге дүктү 27 хуу хөйнү белеткээн болгаш садып алган.

Ажыл-херекти шын организастап тургаш, мал ажылының продуктуларын белеткээрин болгаш садып алырын бедик темпилер-биле чорудуп болурун мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның дуржулгазы көргүзүп турар. Мал ажылының продукциязын дужаарының талазы-биле хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш хөй-хөй ажыл-агыйлар инектерни сүрүг одарладырын болгаш дүн-хүнде кадарарын, база ол ышкаш инектерни чаа кескен сиген-биле немей азыраарын организастап турар. Чижээ, Калуга областың «Кудиново» совхозта малдарны ногаан чем-биле азырап база дүнеки кадатты чорудуп турар. Бо чорук малдың продуктулуун дыка бедидер арганы берген. Күрүнеге сүт болгаш эът дужаарының талазы-биле чартык чыл онаалдазын совхоз бүдүн чартык катаптан хөй ажыр күүсеткен. Мыйыстыг бода малды, хаваннарны, хойларны болгаш куштарны семиртиринге, чедир доруктур өстүреринге болгаш чемгерип семиртиринге хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар улуг кичээнгей салып турар.

Мал ажылының продуктуларының белеткели болгаш садып алыышкыннары дыка хөй областарда, крайларда болгаш республикаларда дыка четпес чоруп турарын бир дугаар чартык чылдың саннары көргүзүп турар. Белорусс ССР, Казах ССР, Узбек ССР, Карел-Фин ССР болгаш Литов ССР, база ол ышкаш Вологда, Псков, Арзамасс, Ярославль болгаш РСФСР-ниң өске-даа чамдык областары сүт белеткелиниң талазы-биле планны күүсетпээннер. Эът белеткелиниң талазы-биле Армян ССР-ниң, Литов ССР-ниң, база ол ышкаш Иркутск, Калинин, Тамбов болгаш өске-даа чамдык областарның колхозтары болгаш совхозтары эът белеткелдериниң талазы-биле хожудап турар.

Мал ажылының продуктуларының белеткелдер планын күүседири — колхозтарның болгаш совхозтарның чугула хүлээлгези.

Белеткелдер, кодээ ажыл-агый, совхозтар, ССРЭ-ниң эът болгаш сүт продуктуларының үлетпүрүнүң министерствозу, Центросоюз, чер-черниң партия болгаш совет организациялары мал ажылының продуктуларының белеткелдериниң болгаш садып алыышкыннарының херээн удуртурун шиитпирлии-биле экижидер, күрүнениң болгаш белеткелдиң сагылга-чурумун быжыдарын хандырар, күрүнениң мурнунга хамык хүлээлгелерни күүседири дээш колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга негелделиг болур чорукту бедидер ужурлуг.

Мал ажылының продуктуларын садып алырынга чугула кичээнгейни салыр херек. Ындыг турбуже, ССРЭ-ниң Эът болгаш Сүт продуктуларының үлетпүрүнүң министерствозу, Центросоюз, белеткел организациялары мал ажылының продуктуларын садып алырын четпес чорудуп турар. Чижээ, эът садып алырының чартык чыл планы чүгле 75,4 хуу күүсетинген. Күрүнеге сүт болгаш эът садар талазы-биле керээлерни шуптуу колхозтар-биле амга чедир чарбаан, ынчаарга дыка хөй районнарда бараанарны чогуур өйүнде экелдирбээниниң ужурунда колхозтар саткан продуктуларының орнунга кооперация дамчыштыр чугула хереглээр үлетпүр бараанарын садып алырының аргазы чок болуп турар. Совет, белеткел болгаш садыг организацияларының ажылдакчыларының хүлээлгези — колхозтардан болгаш колхозчулардан мал ажылының продуктуларының күрүне садып алыышкыннарын улуг хемчээлдии-биле калбартыр, колхозтарга үлетпүр бараанарын үткүштүр садарын чер бүрүге хандырар.

Мал ажылының продуктуларының белеткелдериниң болгаш садып алыышкыннарының планын чедиишкинниг күүседири — чер-черниң партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый организацияларының, бүгү колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның чугула хүлээлгези.

(Июль 6-да «Правданың» мурнуку чүүлү).

Көдээниң чонун чугула хереглел бараанннары-биле хандырар

Колхозчулар, МТС-терниң болгаш совхозтарның ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунуң доктаалын чедиишкинниг боттандырары дээш ылаңгыя амгы үеде күш-ажылдың бедик көдүрлүүшкүнүн илередип турар. Ниитиниң малын өстүрери, оон продуктулуун бедидери дээш ыраккы одарларда могаг чок ажылдап турар малчыннарны, шөлдерде тараажыларны болгаш мал чеми белеткеп турар база өске-даа ажыл участоктарында ишчилерни чугула хереглел бараанннары-биле үзүктел чок хандырарынга садыг ажылдакчыларының мурнунда соңгаарлатынмас сорулгалар салдынып турар.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдеринге, чоннуң өзүп турар материал-культурлуг негелделерин хандырарынга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ап чорудуп турар чугула хемчеглериниң амыдырал кырынга боттандырары дээш хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары чүткүлдүг ажылдап турар. Областа бараан саарылгазы 1953 чылдыындан эңир чылын барык 8 хуу өскен, ылаңгыя чугула хереглетинип турар тудуг материалдары, дериглелер садыглаары ол аразында 5 хуу көвүдээн.

Областың колхозтары күрүнеге дужаар продуктулардан аңгыда хереглекчилер кооперациязының көдээ ажыл-агый продуктулары садып алыр белеткел планнарын эрткен чылын ыракта ажыр күирген, ылаңгыя кол культура болур кызылтасты садып алыры 260 хуу күүсетинген. Ол бүгү чедиишкиннер, ылаңгыя бараан саарылгазының чыл бүрү бедип турары болза, чоннуң садып алыр аргалыы улам-на өзүп, материал-культурлуг амыдыралы чаагайжып турарынга факт болур.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдери дээш партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар чугула хемчеглериниң эрестиг боттандырарынга хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары боттарының биче эвес күш-ажылчы үлүг-хуузун киириштирип турар. Совет садыгның культуразы дээш демисешпишаан, ыраккы одарларда малчыннарның, сиген база тараа шөлдеринде могаг чок ажылдап турар ишчилерниң чугула хереглелдерин хандырарынга боттуг хемчеглер алдынып турар. Бо талазы-биле эрткен чылын чүгле дөрт райполар безин 500 ажыг үнүүшкүннүг садыглаашкыннар организастаан. Бии-Хем, Эрзин, Чаа-Хөл райполары бо чылын база-ла багай эвес ажылдап турар.

Моон-биле кады бистиң ажылывыста улуг четпестер барын оюп эртип болбас. Совет садыгның ажылын партияның амгы негелдезиниң деңнелинге чедирер, чоннуң улам өзүп турар материал-культурлуг негелделерин үзүктел чок хандырар талазы-биле салдынган улуг сорулгаларны ыракта чедир боттандырбайн турарывысты миннир херек. Облпотребсоюзтуң баштаар чери, райполар бодунуң ажылын амга чедир чаарты эде организастап шыдаваан.

Чонга чугула хереглел бараанннары төп болгаш райполарның складтарында мөөңнетинген туруп-даа, ону көдээ магазиннерже өй-шаанда хуваап чорутпас чоруктар бар. Моон уламындан чайын херегээр бараанннар кыжын, а кышкызы чайын оарып садыглатынар,—шак ындыг шын эвес байдалдар каны-даа райполарда илереп турар, ындыг чоруктарны моон соңгаар узуткаар херек.

Колхозчуларның болгаш МТС-тер база совхозтар ажылдакчыларының күш-ажылче хайныгып үнген амгы мал одарладыышкынының, сиген кезилдезиниң болгаш дүжүт алыышкынынга белеткелдиң чугула үезинде садыг ажылдакчыларының мурнунда улуг негелделер тургустунуп турар. Көдээ магазиннерниң ажылдаар шактарын ол черлерниң байдалынга таарыштыр эде тургуспушаан, бригадаларже дерги база үнүүшкүннүг садыглаашкыннарны хөй-биле организастаар, чугула хереглелдиң дус, шай, тапкы, серенги, керосин болгаш өске-даа бараанннарын үзүктел чок хандырар ужурлуг.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем райполары эрткен чайын дыка четпес ажылдаан, оон уламындан ол райполар бараан саарылгазының онаалдазын ыракта чедир күүсетпээн, белеткелдиң садып алыышкыннары база багай боттанган. Бо чылын ол районнарда байдал база эки эвес. Аянгаты, Шуй, Шеми, Эжим бажы болгаш өске-даа чайлагларда, сиген, тараа шөлдеринде чорумал садыгларны организаставаан. Бо талазы-биле партия, совет организациялары садыг черлеринге дузалаар, негелдени шыңгыы тургузар болгаш илерээн четпестерни узуткаарынга хүн-бүрү боттуг удуртуру негетинип турар. Ажыл херек өөрүзүн кижилер, кадрлар былып бүдүрер болгай, оон ужурунда садыгжыларның политиктиг билиин бедидер, мергежилдиг ажыл дуржулгазын экижидер, ылаңгыя чаа кижилерни хүлээп алырда, оларны ажылга дешпидерде партижизи принципти кол барымдаалаары чугула. Сөөлгү ийи чылдар иштинде областың садыг-кооперация школазын дамчыштыр 141, а түр курстар-биле 185 кижини өөредип үндүрген. Ынчалза-даа ол амгы хөгжүлдениң негелдезин ыракта хандырбайн турар. Үнүүшкүннүг садыгларга колхозчу активти, хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннерин ажыглаары чугула.

Колхозчуларны, көдээ интеллигенцияны, совхозтарның болгаш МТС-терниң ажылдакчыларын улустуң чугула хереглел бараанннары-биле үзүктел чок хандырары садыг ажылдакчыларының кол сорулгазы болур. Совет садыгның культуразы, чоннуң мурнунга ээлдек бараан болуру дээш демисежир херек. Ол чугула сорулганы областың садыг ажылдакчылары боттандырып шыдаар.

И. ЛОПСАН,
облпотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазының оралакчызы.

Орук ажылынче кичээнгей салыр

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак орук ажылын сайзырадыр талазы-биле улуг кичээнгей салып, хөй түңнүг акша хөреңгини үндүрүп турар.

Сөөлгү чылдарда Сүт-Хөл районнуң орук ажыл-агыйының байдалы чүгээр экижээн-даа болза, кылдынмайн турар ажылдар хөй. Орук тудуунуң бригадалары колхоз бүрүзүнде тургустунмаан, районнуң суурларының аразында кол оруктар безин четче аштатынып кылдынмаан.

Орук тудуунга эки киржип турар колхозтар районда бар. Чижээ, «Сталинчы орук» колхоз (даргазы эш Ондар Лопсан) тускай бригаданы тургускаш, оон бригадиринге эш Дембирелди томуйлаан, бриганы тыртар күштер-биле болгаш херекселдер-биле хандырган. Эш Дембирелдиң бригадазында 16 колхозчулар доктаамал ажылдап турар болгаш бригадада быжыглаан участоктуң оруу эки.

Киров аттыг колхоз (даргазы эш Очур-оол), Сталин аттыг колхоз (даргазы эш Комбу), Жданов аттыг колхоз (даргазы эш Бюрбю) орук тудуунуң бригадаларын амдаа тургуспаан болгаш орук септелгезинче сагыш салбайн, колхозчуларны орук аштаалгазынче организаставайн турар. Ол ышкаш Сүт-Хөл суур Соведи (даргазы эш Даваа) суурнуң ажылчы чонун болгаш албан организация черлериниң коллективтерин орук тудуунче, аштаалгазынче организаставайн турар.

Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң даргазы эш Очур-оол бир көвүрүг кылып бээри-биле районнуң орук килдизи-биле керээ чаргаш, 7000 рубльди шилчитирип алган. Көвүрүүн-даа кылбаан, акшазын-даа төлевээн. Эш Очур-оол районнуң орук ажыл-агыйынга улуг шаптык кылган. Ол колхозтуң хамааржып турары Сүт-Хөл суму Совединиң даргазы эш Сандан сумунуң девискээринде орук ажыл-агыйын удуртпайн турар болгаш бар четпестер-биле эптежип турар.

Суму болгаш суур Советтери боттарының девискээринде орук ажыл-агыйынга удуртулганы күштелдирип, колхоз бүрүзүнге орук тудуунуң бригадаларын тургузарын чедип алыр херек.

М. БЮРБЮ,
районнуң орук килдизиниң эргелекчизи.

Чүге келбээннерил

Областың национал театрының артистери көдээ ажыл-агыйның кампаниялыг ажылдарының үезинде, эң ылаңгыя чайын областың кол-кол районнарынга барып көдээ ажыл-ишчилерге солун оюннарны көргүзүп турарлар.

Ындыг болза-даа Сүт-Хөл районнуң Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелинге келбээнден бээр каш чыл эрткен. Бо чылдың июнь айның төнчүзүнде национал театрның тыва группазының артистери эш Мунзукка баштаткан Чадаана хоорайда келген, ам удавас Сүт-Хөл районга келир деп дыңналган. Ынчалзадаа келбейн, Кызылче хапкан болган.

Көдээ үнүп, көдээниң ажылчы чоннарынга оюн көргүзер артистер область организацияларының бадылаан планы-биле чоруур, ол планны күүседир хүлээлгелиг.

Моон соңгаар барыын районнарже баарда Сүт-Хөл районну утпайн, районнуң ажылчы чоннарынга боттарының оюннарын сонуургадып көргүзерин Калинин аттыг колхозтуң колхозчулары национал театрның тыва группазындан дилеп турарлар.

А. ДЕЛГЕР-ООЛ.

„ШЫННЫҢ" МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

„Спорт ажылын удуртур"

Эрзин районда спорт ажылын ВЛКСМ райкомундан удуртпайн турарын, спорттуң янзы-бүрү херекселдериниң районда чок болуп турарын илереткен корреспонденция бо чылдың июнь 12-де үнген № 118 (3312) «Шынга» парлатынган.

СЭКП Эрзин райкомундан редакцияга дыңнатканы болза, ук корреспонденцияны СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, спорт ажылынга удуртулганы күштелдирерин ВЛКСМ райкомунуң секретары эш Амырбитке, а спорттуң янзы-бүрү херекселдери-биле районну хандырарын райпо баштаар чериниң даргазы эш Ханхалаевке дааскан.

Силос башнязын болгаш силос элеваторун канчаар тударыл

Красноярск крайның Минусинск районунуң колхозтары силос тудугларының талазы-биле байлак дуржулганы мөөңнеп алганнар.

Минусинск районнуң колхозтар тудуунуң талазы-биле килдизиниң эргелекчизи В. Рузаковтуң чүүлүн „Тувинская правда" солунга үнгенинден моон адаанда парлаан.

Красноярск крайның Минусинск районунуң көдээ ажыл-агый артельдери ниитиниң малынга быжыг чем суурну тургузары дээш демисешпишаан, капитал силос тудугларын тударының талазы-биле байлак дуржулганы мөөңнеп алганнар. Чүгле сөөлгү үш чылдың иштинде олар 17.530 тонна ишкир 125 силос башняларын ажыглалга дужааганнар. Сибирьге таарыжыр баштайгы ындыг башняны 1949 чылда «Спартак» колхозка хаван ажылының фермазынга тудуп үндүрген. Ону цемент эзилдириинде тууйбудан кылган. Ол башняга шыгжаан силос бедик шынарлыг болган. Ынчангаш ол ышкаш башняны инек кажааларының чанынга тудар деп колхозчулар шиитпирлээннер. Ынчалзажок хөй санныг тууйбуну болгаш цементини кайын алырыл?—деп айтырыг оларның мурнунга тургустунуп келген.

Көдээниң ажыл-ишчилеринге дузаламчы көргүзери-биле колхозтарда тудуг талазы-биле район килдизиниң тускай эртемниглери келгеннер. Олар силос башнязының чаа төлевилелин чогаадып кылганнар. Ону тударынга калбак даштарны ажыглаары көрдүнген турган, ынчаарга цемент-биле эзилдиригни пор-биле солаан. «Спартак» колхоз айыткан материалдардан 1953 чылда силостаашкын эгелелгиже чедир кайызынга-даа 75-тен 150 тонна кирер ишкир 4 башняларны туткан. Ол колхозтуң үлегерин ёзугаар тус черниң материалдарындан ындыг башняларны тудары районнуң өске-даа артельдеринге калбарган.

Силос башняларының тудуушкунун организастаары болгаш оон техниказы

Сибирьге таарыжыр (чурук 1) силос башнязы дөрт-булуң (цилиндр) хевирлиг кол тудугдан, аңаа чыпшыр туткан тамбурдан, чылыглаан дээрбек чөлендирген ханадан тургустунган. Кол тудугда (цилиндрде) крышаны чадырландыр кылыр, ынчаарга тамбурдазын — ийи талазынче ийленчек кылдыр кылыр. Цилиндр иштинге силос кииреринге херектиг 1,6×1,3 хемчээлдиг соңганы кылыр.

Башняның дөжээн тудуг дажындан тудар. Оон ханызы 50 сантиметр, калбаа — 90 сантиметр болур, ону салырда цемент эзилдиригге кылыр, оон-биле чергелештир цементиниң бир кезиин дөрт ол хире элезин-биле холуур. Башняның ханаларын калбак даштан кылыр. Оларның калбаа 80 сантиметр болур. Дөжектерни калбак даштан салыр үеде эзилдиригни дой довурактан кылып ап болур.

150 тонна силос кирер ишкир башняның ханазын черже 3,5 метр ханы кылдыр казып киирер. Цилиндрниң салыышкынын пор эзилдиригге даштарны таарыштыр салып база тиглерин чаап тургаш чорудар. Оон 50 сантиметр үстүкү кезээн цемент эзилдиригге даш-бетон дээрбек куржаг хевирлиг кылдыр чыый салыр. Ол болза, ханаларның быжыг болурунга эргежок чугула. Силос төктүр соңганың адаккы кезиин мал кажаазының шалазының деңинге тургузар. Дүжүрер үттүң хааржаан 10×25 сантиметр кырлыг ыяштан кылыр, үттерни тургузар мурнунда оларны изиг смола-биле чаап каар. Цилиндрниң ханаларының иштики кырын бир кезек цементиден база ийи кезек элезинден белеткеп кылыр эзилдириг-биле эки штукатуралаар.

Башняның дүвү ишкээр ыйлыгыр, кылыны 10—12 сантиметр, ону бетондан кылыр азы элезин төп белеткээн черге чазаглыг даш-биле салып, цемент эзилдириг-биле кудар (1:2).

Крышаны мындыг янзылыг кылыр. Ханаларның үстүкү кезиин дургаар доора хемчээ 16—17 сантиметр ыяштан сес кырлыг шарыгларны салыр. Ону чартык ыяшка ыяш чайгыглар-биле каттыштырар. Шарыгның кырлар бүрүзүнүң булуңнарынга долгай хевирлиг оорга баганаларын тургузар. Оон соонда баганаларны чуга манза-биле ийи каът кылдыр шывар. Крышаның кырларының бирээзинге силос массаны долдурары 1,2×1,2 метр хемчээлдиг соңганы кылыр.

Тамбурну даштан кылыр. Ханаларның кылыны — 60 сантиметр, бедии — 2,8 метр болур. Тамбурну чырыдары-биле ийи талазындан ийи каът 0,8×1,0 метр хемчээлдиг бир-бир соңга кылыр. Тамбурнуң уштары цилиндрге болгаш мал кажаазының ханаларынга тудушкан база чылыглап кылдынган дээвиир-биле дуглатынар.

Цилиндрниң даштыкы периметрин дургаар оон бүгү бедииниң аайы-биле чылыглаашкын кылыр. Кадыр уштары быжыг болзун дээш ширик-биле базырып каар.

Башняны тударының методу дыка бөдүүн. Башняның тамбурнуң болгаш цилиндрниң доора өзээниң аайы-биле шилип алган участокка мал кажаазының азы чем кухнязының ханаларының өзээниң дөрт булуңунуң адаанга 7,4 метр черге херзүнче цилиндрниң төвүн тодарадыр эрген кагар. Цилиндрниң иштики долганыының радиузу үш метр болур ужурлуг. Манза ханаларның кылынын (80 сантиметр) немээр, түңнелинде оңгарның кызыгаарларының радиузу болу бээр. 3,8 метр радиусту тып алган төптүң долганыын участокка демдеглеп бижээш, чер ажылдарынче эгелеп кирер. Оңгар иштинден казып үндүрген довуракты ырады сөөртпес. Черниң кырының деңнелинден ханаларны салганының соонда ону ханаларже холуштурган, ол болза даш-биле кылыр ажылдарны улам ыңай бүдүрерин ге ажыктыг чорукту тургузуп турар.

Чер ажылдары доостуру билек оңгарның төвүнге үттерлиг чеди метр узун ыяш тургузар. Оон кырынга алды метр согун олуртур, ол болза даштан кылыр ажылдар бүдүрер үеде херек апарганда бодунуң өзээн долгандыр хостуг дескинип долганыр болгаш көдүрлүр аргалыг болур. Ол таарыштырылганың дузазы-биле дашчылар ханаларның дөрт-булуң болурун чедип алыр.

Иштики талазының ханаларын салыр үеде цемент эзилдириг-биле дараазында штукатуралаашкынга херек хос черни арттырып каар. Тамбурнуң иштики болгаш даштыкы ханаларын пор эзилдириг-биле штукатуралаар. Депкииштээн хананы штукатуралавас.

Бир башняны тударынга: 340 кижи хүжү, 170 кубометр даш, 2,5 тонна цемент, 2,5 кубометр дилиг материалдары болгаш 1,4 кубометр борбак ыяш чарыгдатынар.

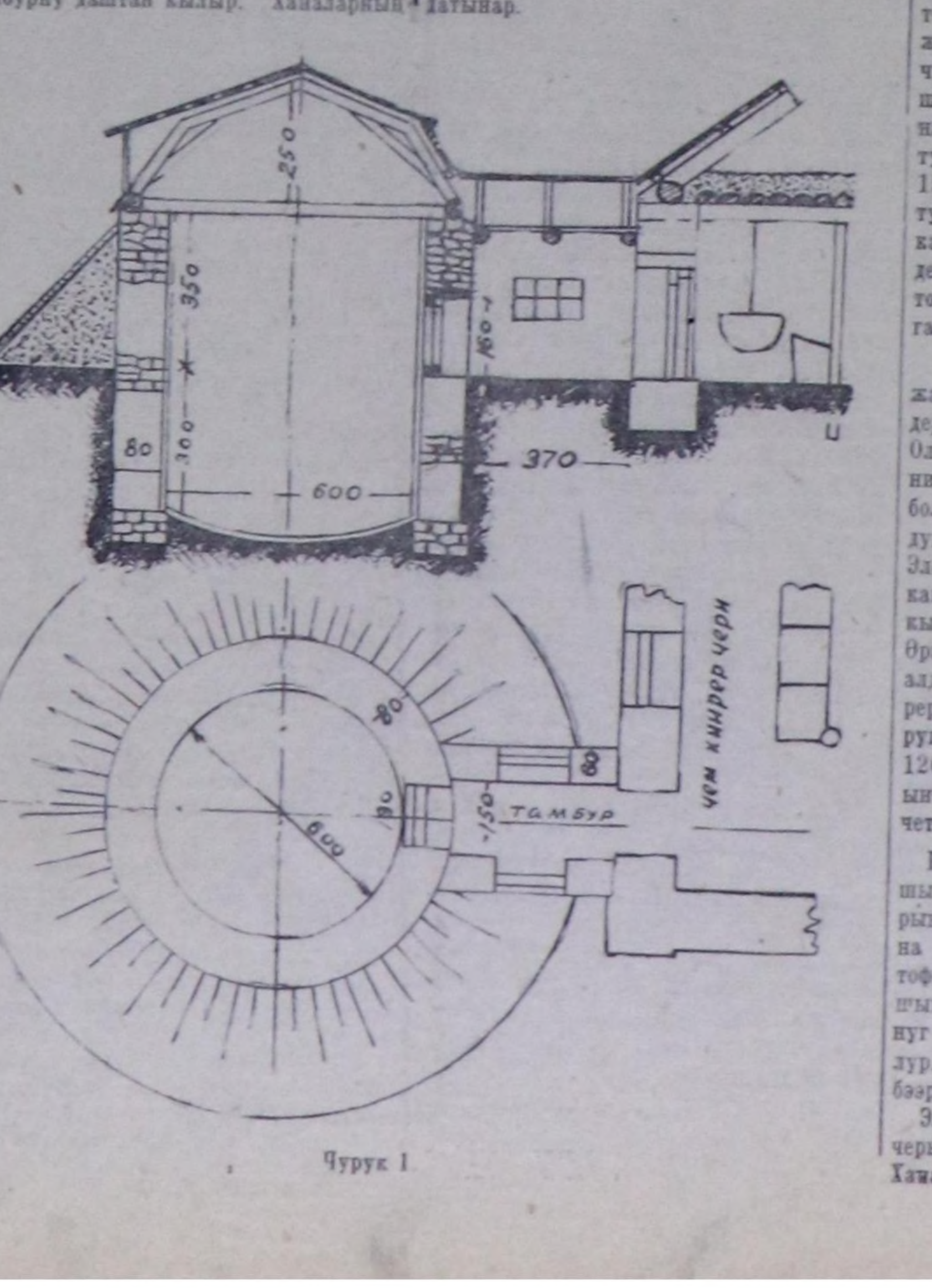

Чурук 1

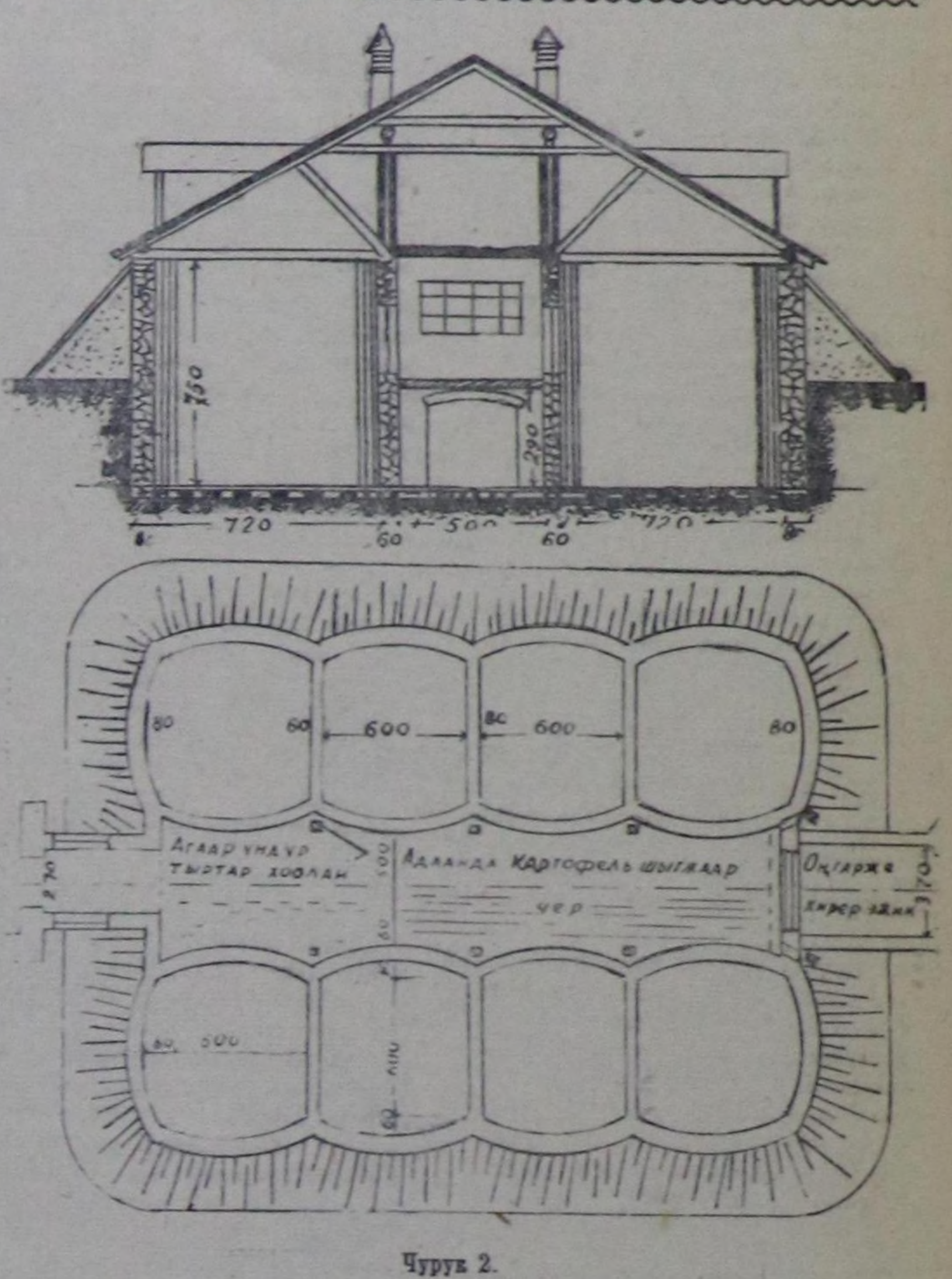

Чурук 2.

Силос элеватору

Ниитиниң малының ылаңгыя инектерниң баш саны көвүдеп турары-биле кады элээн ишкир мал кажааларын—150—250 башка тударының эргежок чугулазы негетинип турар. Хереглетинер ишкирни силос башнязынга киирер төлээде, чижээ, 200 баш кирер инек кажаазынга 10—12 башнялар негетинер. Малды кыштагладырының негелдези башняларны мал кажааларындан ырадыр чорукту болдурбайн турар. Ол болза, бир эвес башняны мал кажаазының чанынга тудар болза, олар ону хөлегедээр дээни ол. Фермаларны бүрүн механизастаарынга, тудуг материалдарын болгаш акша-хөреңгини камнаарынга ындыг башнялар мырыңай эпчок.

Башнялар тударының дуржулгазын барымдалааш, Фрунзе аттыг колхозтуң даргазы эш Бунин башняларны элеватор системазының принцивин ёзугаар чаңгыс черге мал кажаазының соңгу талазынга тудуп тургузарын сүмелээн. Бир эвес элээн каш башняларны мал кажаазынче дөрт-булуң адаанга ийи параллельдиг одуруглар кылдыр тургузуптар болза, олар кажааны хөлегелей бээр.

Эш Бунинниң саналын эки өөрепип көрген. Удатпаанда силос элеваторунуң баштайгы төлевилелин ажылдап кылган (чурук 2). 1953 чылда ийи фермаларга—Фрунзе аттыг база Молотов аттыг колхозтарга—силос элеваторунуң оңгарын казып эгелээн. Тудуг чоруп турда төлевилелди тодаргайлаан болгаш экижиткен. Фрунзе аттыг артельдиң колхозчулары элеваторнуң кудумчузун ногаа шыгжаар чер кылдыр ажыглаар деп саналдааннар. Молотов аттыг колхозтуң тудугжулары элеваторнуң кайызы-даа 150 тонна ишкир алды өрээлдер кылдыр туткан. 1954 чылда олар кудумчунуң кайы-даа талазындан база бир-бир өрээлдерни немей туткан, түңнелинде элеваторнуң ишкири төлевилелде айытканынга (1200 тонна) четкен.

Элеваторларны стандарттыг инек кажааларынга тудуп турар. Оларның өрээлдери ийи одуруг кылдыр кожа турар. Олар болза, бот-боттарының аразында ниити ханаларның биээги-ле башнялары болуп турар. Ханаларның ачызы-биле тудуг материалы эвээш негетинип турар. Элеваторнуң өрээлдери башняларны ышкаш черже 3,5 метр кирер, ынчаарга чер кырындан өрү үш метр бедип үнер. Өрээл бүрүзүнүң калбаа болгаш узуну алды—алды метр. Өрээл мал чеми үндүрер болгаш киирер соңгалыг. Ийи одуруглуг элеватор сес өрээлдер-биле кады 1200 тонна силосту киирип шыдаар, ынчаарга ол болза, 200 баш инектерге четчир.

Башняларның одуругларының аразынга шывыглыг кудумчу тургузар. Чер кырында ол кудумчунуң иштинге 150 тонна ишкир ногаа шыгжаар черни азы картофель шыгжаар черни дерип болур. Ол шыгжаг черниң дээвиири кызы шугумнуг оруктуң дөжээ-биле чаңгыс аай болур. Ол орук-биле мал чеми чемни каап бээр черлеринче чоруп турар.

Элеваторнуң ханаларын тударынга тус черниң калбак дажын ажыглап турар. Ханалар тудуушкунун пор эзилдиригниң дузазы-биле чорудар, куржаг деп адаар чүгле үстүкү кезиин цемент эзилдиригге (цементиниң бир кезии база элезинниң үш кезии) 50 сантиметр бедик кылдыр салыр.

Ханалар быжыг болзун дээш борбак хевирлиг кылдыр кылган. Өрээлдерниң үзүктээштери—дөрт. Элеваторнуң дүвүн цементиниң бир кезииниден кылган эзилдиригниң дузазы-биле бетоннаар. Ханаларның иштин кезиин цемент-биле элезин холаан эзилдириг штукатурлатынып шыпкан.

Фрунзе аттыг колхозта 1500 тонна ишкир 10 өрээлдерлиг элеватор тудуп турар. Мында башняларны тудуштурарының база бир артык күштүг чоруун ажыглаан: оңгар адаандан довурак үндүрерин бульдозерниң дузазы-биле чорудкан. Мынчангаш эң хөй күш үнер ажылдарның бирээзин механизастаан.

Силос элеваторунга калбак даштарның онза шилилдези, оларны эки эптештир салыры болгаш тиглерни дескилээри негетинер. Элеваторнуң крышазын ийи талазынче ийленчек кылдыр кылыр. Өрээлдерниң даштыкы кезиин чылыглаар. Ногаа шыгжаар черге шыгжавырны чылыглаар тамбур тургузар. Автомобиль транспортунуң кирер черин шыгжавыр черинде кылган.

Бетон болгаш штукатура ажылдарын кылыр үеде бир барымдалаар чугула чүве болза, хээндектеп каан силос массаны салыр үеде оон чулук төктүр. Ынчангаш өрээлдерниң адаккы кезиин эки штукатурлаар херек. Чулук ногаа шыгжаар черже сыстып киргеш, корнеплодтарны ирдип болур чадавас.

Силос элеваторларының тудуушкунун чүгле даштан эвес, харын демир бетондан база кылып болур. Чижээ, Энгельс аттыг артельге 900 тонна ишкир ногаа шыгжаар черлиг 6 секциялыг демир бетон элеваторну дерип кылган. Элеваторну демир бетондан тудары даштан кылырынга бодаарга чиик өртектиг деп чүвени тудугжулар санап көргеннер, чүге дизе, дашты белеткээр болгаш сөөртүр херек, ынчаарга сай даш болгаш элезин оңгардан каскан довурак-биле кады ол-ла черге мөөңнетинип үнүп турар. Тус черниң материалы—сай дашты болгаш элезинни ажыглаанының күзели-биле колхоз элеватор тудуушкунунга 35 муң рубльди камнап алган.

Элеваторну калбак даштан тутканда акша-хөреңгиниң улуг камналгазы чедип алдынар. Чижээ, бир эвес он башняларны тударынга 200—230 муң рубль (акшага ишчилерге) чарыгдатынары негетинер болза ол-ла хире ишкир силос элеватору 150 муң рубль болур.

Силос башняларының болгаш элеваторларының тудуушкуну—ниитиниң малынга быжыг чем суурну тургузарынга, СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң салган сорулгаларын шиитпирлээринге чугула хемчег болур.

В. РУЗАКОВ.
колхозтар тудуунуң талазы-биле Минусинск район килдизиниң эргелекчизи

Капитализмниң ниити кризизиниң ийиги үе чадазы

Ирип-чыдып болгаш өлүп бар чыдар капитализм болур империализмни анализтевишаан, Ленинниң бижээни болза: «Империализм болза, монополияларның болгаш саң-хөө капиталының тергиидээшкини тургустунган, капиталды үндүр сөөртүрү шылгарангай ужур-дузалыг апарган, улустар аразының трестилери делегейни хуваажып эгелээн болгаш бүгү девискээрниң эң улуг капиталистиг чурттарның хуваажыры доозулган хөгжүлдениң ындыг үе-чадазының капитализми болур» (Чогаалдар, т. 22, арын 253). Капитализмниң хөгжүлдезиниң дээди, сөөлгү чадазы чугула онзагай байдалдар-биле тодаргайлатынып турар.

Амгы үениң капитализминиң кол экономиктиг хоойлузунуң чорудулгазы болза, капиталистиг кол чөрүлдээ—бүдүрүлгениң ниитилел характериниң болгаш хуу капиталистиг шиңгээдип алышкынның аразында чөрүлдээ, а ол ышкаш күш-ажылдың болгаш капиталдың аразында, бүдүрүлгениң болгаш хереглелдиң аразында база оон-даа ыңай ооргаан үнүп турар чөрүлдээлер онза чидигленген болгаш күштелген байдалдарда болуп турар.

Капиталистиг монополиялар эң улуг ажык-кончааларны чедип алыр дээш хамыктың мурнунда боттарының чурттарының улустарын үптеп турар. Оларга чедингир бүгү-ле аргалар-биле олар ажылчыннардан улуг-даа, эвин эрткен-даа немелде үнени ушта соруп алырын күштелдирип турар. Оон-биле кады монополиялар янзы-бүрү барааннарның хереглекчилери болур ажылчыннарны улуг өртектерни доктаадырының, үндүрүглерни улгаттырарының, инфляцияны болгаш оон-даа өскелерни үрдүндүрериниң аргазы-биле үптеп турар. Ажылчын күжүнүң өртек үнези үргүлчү кудулап, оон үнезинден дыка кудулап бар чыдар. Ажылчы чоннарның хоозураашкыны күштелген.

Монополистиг капитал эң улуг ажык-кончааларны чедип алыр дээш өске чурттарның, ылаңгыя колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарын үптеп, ону кылырда капиталды дашкаар үндүрерин, дең эвес солчуушкунну, кулданыкчы чээшкиннерни, дең эрге чок садыг болгаш өске-даа экономиктиг кержээлерни болгаш оон-даа өскелерни ажыглап турар. Ол бүгү мөлчүтүрген чурттарның экономиказын баксырадып турар, ол чорук алызында барып капиталистиг делегейниң чөрүлдээлерин база кайгамчык улуг хемчээлдин-биле чидиглендирип турар.

Монополистиг капитал эң улуг ажык-кончаалар сүргеш, ажыл-агыйны милитаризастап, хан төгүүшкүннүг үрегдекчи дайыннарны өөскүдүп турар. Ынчангаш эң улуг ажык-кончаалар улус ажыл-агыйының курлавырларын үрегдээрин, бүдүрүкчүлүг эвес чарыгдаарының өртээ-биле, миллион-миллион кижилерниң өлүмү-биле төлетинип турар.

Амгы үе капитализминиң кол экономиктиг хоойлузунуң чорудулгазы капитализм бодунуң сөөлгү үе-чадазын чурттап эртип, өлүп бар чыдар капитализм болуп турар дээрзиниң дугайын херечилеп турар капиталистиг системаның чөрүлдээлериниң чидигленишкини-биле холбаалыг.

Делегейниң бирги дайынының соонда, ылаңгыя Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының түңнелинде болган делегейниң ийи системага чарлышкынының соонда капитализмниң ниити кризизиниң ийиги үе-чадазы эгелээн. Ажыл-агыйның социалистиг системазының өзүлдези болгаш чечектелдишкини база делегейниң капиталистиг системазының күштелип турар сандараашкыны болгаш ооң антагонистиг чөрүлдээлериниң чидигленишкини капитализмниң үндезиннерин ханызындан божаннадып турар.

Делегейниң бирги дайыны болгаш ооң үржуктары капитализмниң иришкинин күштелдирип, ооң мурнунда турган турушту чоруун божаннадып баксыраткан. Бүдүрүлгелерниң болганчок-ла чедир чүдүртүнмес чоруу чергелиг ындыг болуушкун тыптып келген. Ажыл чокталышкын база үргүлчүнүң чоруу болуп, туруп көрбээн хемчээлдерге четкен. Делегейниң бирги болгаш ийиги дайыннарының аразында хөй-хөй чылдарның дургузунда АКШ-ка ажыл чоктарның саны хөлезиленип ажылдап турарларның ниити санының 10—15 хууларын ажып турган. Англияга ажыл чоктар үр чылдарда 10—11 хуунуң деңнелинге турган. Капитализмниң өске-даа хөй-хөй чурттарынга байдал база ындыг турган. Ажылчын аңгының хоозураашкыны база дыка күштелген.

Делегейниң ийиги дайынының түңнелинде капитализм чөрүлдээлериниң ханылаашкыны болгаш Европага база Азияга элээн хөй чурттарның капиталистиг системадан хоорлуп дүшкени, бүгү делегейниң чонунуң үштүң бир кезиин хаара тудуп турар социализмниң болгаш демократияның күчүлүг лагериниң тургустунганы капитализмниң ниити кризизиниң ийиги үе-чадазының калбарганын айтып турар.

Делегейниң ийиги дайынының эң чугула экономиктиг түңнели болза, делегейниң бүгүнү хаара тудуп турар чаңгыс аай рыногунуң буурап дүшкени болгаш делегейниң бот-бодунга удурланышкак чергелешкек ийи рыноктарының — демократтыг болгаш капиталистиг рыноктарның тургустунганы болур. Делегейниң ийиги дайынының соонда капитализмниң ниити кризизиниң чидигленгениниң хараазы-биле капиталистиг дагын бүдүрүлге таарымча чок байдалда болу берген, чүге дээрге капиталистиг чурттарда ол чорудулга ам улам-на чыырлып бар чыдар экономиктиг суурнун байдалдарында болу берген.

Ол байдалдарда рыноктар дээш капитализмниң кол чурттарының монополияларының аразында демисел аажок күштелип турар. АКШ-тың монополистиг капиталы боттарының кагжыкчыларының туружунче хайыра чок халдаашкынны чорудуп турар. Бир эвес 1937 чылда делегейниң капиталистиг экспортунга АКШ-тың үлүг-хуузу 12,8 хуу турган болза, 1951 чылда ол 20,1 хуу четкен, ол-ла үениң иштинде Англияның үлүг-хуузу 11,4 болгаш 10 хуу, Японияның —4,6 болгаш 1,8 хуу, Барыын Германияның— 9,1 болгаш 4,6 хуу болган.

Капиталистиг дагын бүдүрүлгениң бергедээшкиннери, капиталистиг рыноктуң чыырлышкыны, бараанны сайгарарының байдалдары баксыраан үлетпүр бүдүрүлгелериниң үргүлчү чедир чүдүртүнмес чоруунуң өзүлдезин хайныктырып турар. Бүдүрүлге күчүлериниң чедир чүдүртүнмес чоруунуң өзүлдезиниң дугайын буржуаз статистиканың бүдүлдүрген медээлери безин херечилеп турар. АКШ-ка хөмүр даш үлетпүрүнүң чедир чүдүртүнмези 1929 чылда 21,8 хуу болгаш 1949 чылда 43,4 хуу болган, ол үениң иштинде каң ээлдирилгезиниң 13 болгаш 19 хуу, шой ээлдирериниң —16,8 хуу болгаш 21,7 хуу, автомобиль үлетпүрүнүң 33 болгаш 50 хуу болган. АКШ-тың үлетпүрүнүң бүдүрүлге күчүлерин ажыглаары 1952 чылда ниитизи-биле чүгле 56 хуу, а 1953—1954 чылдарда экономиктиг кризистиң өзүлдези-биле холбаштыр улам кудулаан. Англияга электротехника үлетпүрүнүң чедир чүдүртүнмези 30 хуу, (1948 чылда), судно тудуунуң— 35 хуу (1952 чылда), химия үлетпүрүнүң—33 хуу (1954 чылда) болган болгаш оон-даа ыңай. Францияның болгаш Италияның аар болгаш чиик үлетпүрүнүң хөй-хөй адырларында чедир чүдүртүнмес чорук улам улуг болуп турар. Чижээлээрге, 1950 чылда Италияга станок тудуунга күчүлерниң чедир чүдүртүнмези 55 хуу, прокат бүдүрүлгезинге— 57 хуу, шой шуткулгазынга 48 хуу болган. 1950—1951 чылдарда Францияга судно болгаш трактор үлетпүрү 50 хуу, дук үлетпүрү 36 хуу чедир чүдүртүнмээн болгаш оон-даа ыңай.

Үргүлчүнүң ажыл чокталышкыны өзүп турар. Хөй-хөй миллион кижилерни армияже кийир тыртып, капиталистиг чурттарның мангыстачак күрүне аппарадын хемчээл чокка үрдүндүрүп турза-даа, хоочураан ажыл чокталышкыны кайгамчык улуг хемчээлдер-биле санатынып турар. Чижээлээрге, АКШ-ка 1951—1954 чылдарда долу болгаш кезик чамдыктай ажыл чоктар 12—14 миллион кижи кылдыр санатынып турган. Массалыг ажыл чокталышкыны Барыын Германияда, Италияда, Японияда база бар болуп, ол чорук Англияда болгаш Францияда база оон-даа өскелерде улуг хемчээлдерге четкен. Капитализмниң ниити кризизиниң ийиги үе-чадазында ооң иштики чөрүлдээлериниң хөгжүлдезинде улуг рольду бараан болгаш акша саарылгазының кавызының баксыраашкыны, хамыктың мурнунда инфляцияның өзүлдези ойнап турар. Инфляцияның түңнелинде АКШ-та ажылдап турар кижи бир долларга барааннарны дайын мурнунда турганынга көөрде ийи катап эвээшти садып ап турар. Англи фунт стерлингтиң садып алыр күжү барык ийи катап, а француз франктың— 13 катап кызырылган. Капиталистиг чурттарның акшазының үне чокталганы болгаш өртектерниң кайгамчык улуг инфляциялыг өзүлдези бир талазында, ажылчын массаларның байдалының баксыраашкынын, бүдүрүлге биле хереглелдиң аразында чөрүлдээлерниң улам ыңайгы күштелишкинин, а өске талазында, — монополияларның орулгаларының өзүлдезин хайныктырган.

Капитализмниң ниити кризизиниң ийиги үе-чадазында капиталистиг экономиканың эң чугула онзагай байдалдарының бирээзи болза, экономиктиг циклдиң деформациязы болуп турар. Ол чүл дээрге, шериг-инфляционнуг кон'юктураның тыптышкыны болгаш ажыр бүдүрүүшкүннүң үе-үедеги кризистериниң күштелишкини болуп турар. Капиталистиг экономиканың милитаризациязы алыс түңнелинде барып капитализмниң кол экономиктиг хоойлузунуң чорудуушкуну-биле болдунуп турар. Ол дээрге, монополияларның эң бедик ажык-кончааларны тып алырының чепсээ кылдыр болдунуп турар. АКШ-та боттандырып турар экономиканың онза күштелген милитаризациязы америк империализмниң делегейге тергиидээшкин дээш демисели-биле, делегейниң үшкү дайынынга оон белеткели-биле болдунуп турар. АКШ-тың күрүне бюджединге шериг чарыгдалдары тускай сан-медээлер ёзугаар алырга безин 1953—1954 чылдарда бүгү чарыгдалдарның барык дөрттүң үш кезин болганын сагындырарга-ла четчир. АКШ-тың күрүне бюджединге дайын сөөлүндеги өске-даа чылдарның дургузунда шериг чарыгдалдарының бот-деңзизи база-ла барык шак ындыг. Дайын сөөлүндеги сес чылдарның дургузунда АКШ-тың монополияларының ажык-кончаалары база-ла америк тускай сан-медээлер ёзугаар алырга, 280 миллиард доллар четкен, ол дээрге, монополистиг үптээшкинниң мурнундагы бүгү-ле хемчээлдеринден ажып турар.

Ажыл-агыйны милитаризастаарынче империалистиг буржуазияны дайын соонда капиталистиг чурттарда хайгааратынып турар экономиканың аажок туруш чок чоруу база күткүп турар. Монополистиг капитал бодунга ажыктыг чүүлдерни хевээр артырарын күзээш дагын бүдүрүлгениң чорудулгазынга түр үениң ажыктыг аргазын берип, чамдык үеде кризистиң келиишкининиң үезин соңгаарладып турар шериг экономиказының угланыышкынынче шилчип турар. Капиталистиг ажыл-агыйның түр «көдүрлүүшкүнүнүң» чепсээ болур ооң милитаризациязы оон-биле кады улам-на үрегдекчи экономиктиг кризистиң өйү келиринге болгаш частып үнеринге идиг берип турар бүгү-ле факторларны чайлаш чок күштелдирип турар. Капиталистиг чурттарның ажыл-агыйын шериг экономиказының угланыышкынынче улам-на улуг хемчээлдерге шилчидип турар. Шериг-инфляционнуг кон'юнктура капиталистиг чөрүлдээлерни улам-на чидиглендирип, чаа экономиктиг кризистиң калбарышкынынга чайлаш чок идигни берип турар.

Капитализмниң иштики кризизиниң чидигленгени, монополияларның делегей курлавырларын мөлчүп алыр кавызының кызырылганы, бараан саарылгазының байдалдарының баксыраан, бүдүрүлгелерниң чедир чүдүртүнмес чоруунуң өзүлдези болгаш оон-даа өскелер— ол бүгү капиталистиг дагын бүдүрүлгениң темпилериниң буураашкынын айтып турар. Капитализмниң ниити кризизиниң ийиги үе чадазының мурнунда иришкин турзажок, капиталистиг дагын бүдүрүлгениң өзүлдези мурнунда турганынга көөрге дүрген чоруп турган. Капитализмниң ниити кризизиниң ийиги үе-чадазы келгенинден байдал өскерилген. Капитализмниң делгеренгей дагын бүдүрүлгезиниң темпилери ам аажок кудулаан болгаш кажангызындан-даа артык куду деңнелде туруп турар. Чижээлээрге, капиталистиг чурттарның үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 16 чылдарның дургузунда (1913 чылдан эгелээш 1929 чылда чедир) 47 хуу, а 20 чылдарның дургузунда (1929 чылдан эгелээш 1949 чылга чедир) — чүгле 22 хуу өскен.

Делгеренгей капиталистиг дагын бүдүрүлгениң темпилериниң аажок кызырлыышкыны ажылчы чоннарның хоозураашкынының ындыг чорудулгаларының дүргедээшкини-биле каспырлажып турар. Үүрмектеп садыглаар өртектерниң улгадыышкыны, үндүрүг онаалдазының кайгамчык улуг өзүлдези, херээженнерниң күш-ажылын ажыглаары болгаш күш-ажыл төлевиринге херээженнерни дора көөрү, озал-ондактыг таварылгаларның санының көвүдээни болгаш капиталистиг чурттарның үлетпүрүнде профессионал аарыгларның көвүдээни — ол бүгү болза, империалистиг лагерьниң чурттарында байдалдың чайгылыш чок баксыраашкынының болгаш ажылчы чоннарның амыдырал деңнелиниң кудулаашкынының көргүзүп турар.

Дайын сөөлүндеги чылдарда АКШ-та боттуг ажыл төлевири дайын мурнундагы чылдарга көөрде дыка куду. Боттуг ажыл төлевири дайын мурнундаазынга дөмейлээрге дайын сөөлүндеги үеде Англияда 20—25 хуу, Францияда ийи катап кудулаан. Боттуг ажыл төлевириниң кудулаашкыны национал орулгага ажылчы чоннарның үлүг-хуузунуң боттуг кудулаашкыны-биле каспырлажып турар. Ону буржуаз статистика безин миннир ужурга таварышкан. Ооң сан-медээлерин ёзугаар алырга, АКШ-тың ажылчы чоннарының национал орулгага 1929 чылда 46,4 хуу үлүг-хуузу 1952 чылда 41,9 хуу чедир кудулаан. Ынчангаш АКШ-тың чонунуң кайгамчык хөй нуруузу национал орулганың чартык кезиин безин ажыглавайн турар болгаш ол орулгага ооң үлүг-хуузу соксаал чокка кызырлып турар.

Ооң ужурундан капиталистиг чурттарның национал орулгазынга монополистерниң болгаш улуг буржуазияның үлүг-хуузу көвүдеп турар. Национал орулгага буржуазияның үлүг хуузунуң өзүлдези монополистиг каттыжышкыннарның ажык-кончааларының харугда көвүдээшкини-биле кады болуп турар. Ол өзүлдениң кайы хире улуун мындыг саннардан көрүп болур: 1953 чылда АКШ-тың монополиялары 1938 чылдыынга көөрде барык 14 катап хөй ажык-кончааларны алганнар.

Империализмниң үезинде, ылаңгыя капитализмниң ниити кризизиниң, амгы, ийиги үе-чадазында капиталистиг хөгжүлдениң чорудулгазы ажылчы чоннарны мөлчүүрүн аажок өстүреринге чедирип турар. Академик Е. Варгтың санаанын ёзугаар алырга, АКШ-тың үлетпүрүнге мөлчүлгениң хемчээли XIX чүс чылдың төнчүзүнде 128 хуу турганындан 1929 чылда 158 хуу чедир, 1939 чылда 200 хуу чедир болгаш 1950 чылда 253 хуу чедир көдүрүлген.

Капитализмниң ниити кризизиниң амгы, ийиги үе-чадазының байдалдарында капитализмниң чөрүлдээлери улам-на ханылап болгаш чидигленип турар. Ол чөрүлдээлер болза, ажыл-агыйның капиталистиг системазы буураашкынга таварышкан, ооң иштинде капитализмниң хөөржүдүкчүлери болур хүлээлгелиг күштер соксаал чокка өзүп турар дээрзин айтып турар.

Я. КРОНРОД.

Индияның Премьер-Министри Джавахарлал Неруну Югославияда чоруп турары

БЕЛГРАД. Парлалганың дыңнатканын ёзугаар алырга, июль 6-да Бриониге Неру биле Титонуң аразынга чугаалажышкыннар болган. Түңнел чугаалажышкыннарга Неру биле Титодан аңгыда, индий таладан Н. Р. Пиллаи, Индияның Белградта элчини Дайял болгаш югослав таладан Югославияның Делиде элчини Б. Црнобрня, даштыкы херектер талазы-биле күрүне секретарының күрүне чөвүлекчизи И. Капичич болгаш ЮФУР-нуң президентизиниң чиңгине секретары И. Вильфан олар киришкеннер.

Ол чугаалажышкыннарның түңнелдериниң дугайында югослав-индий кады кылган документилерге байырлыг ат салыышкыны июль 6-да кежээкиниң 8 шак 15 минутада болган.

Югослав-индий чаа декларацияның сөзүн июль 8-те Белградка болгаш Делиге чаңгыс үеде чарлаан турар.

Солуннарның дыңнатканы-биле алырга, Премьер-министр Д. Неру, оон уруу Индира Ганди болгаш Неруну үдеп чоруур кижилер моторлуг катерге олуруп алгаш Бриониден Пулуга чеде бээрлер болгаш оон тускай югослав самолет-биле Римче ужуптар. Римге Неру ийи хонгаш, оон соонда Лондонче чоруур.

(СЭТА).

Дж. Неруну Римде чеде бергени

РИМ. Индия Республиканың Премьер-Министри болгаш Даштыкы Херектер Министри Джавахарлал Неру тускай бараалгаашкын-биле июль 7-де Римде чеде берген. Аэродромга Неруну Италияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Антонио Сеньи уткаан.

Неру биле Сеньи байыр чедиришкен чугаалар солушканнар.

(СЭТА).

Праганың Страговск стадионунга болган байырлалдар

ПРАГА. Чехословакияны фашистиг эжелекчилерден Совет Армияның хостааныңдан бээр он чыл болган оюнга турассаал болдурган күрүнениң бирги ниити спартакиадазы дүүн Прагага доозулган. Страговск стадионунга 250 муң чурттакчылар чыылган. Оларның аразынга Австриядан, Франциядан, Канададан, Барыын Германиядан, Аргентинадан, Бразилиядан болгаш өске-даа чурттардан келген хөй санныг аалчылар база туруп турган.

Чехословак Республиканың президентизи Антонин Запотоцкий, Премьер-министр Вильям Широкий, Чехословакияның Коммунистиг партиязының Бирги секретары Антонин Новатный база партия болгаш чазактың өске-даа удуртукчулары чазак ложазынга көстүп келирге чыылганнар дидиметтиг адыш часкаашкыннары-биле оларга байыр чедирип уткааннар.

Совет Эвилелиниң, Кыдат Улус Республиканың, Польшаның, Венгрияның, Болгарияның, Моол Арат Республиканың, Корей Улус-Демократтыг Республиканың болгаш оон-даа өске чурттарның спорт төлээлекчилери стадионга база турганнар.

«Руда Гвезда» деп спорт ниитилелиниң 5 муң күш-культуржуларының спорт маргылдаалары-биле спартакиаданың сөөлгү хүнү эгелээн. Чехословакияны совет шериглерниң хостаанының темазынга Чехословак армияның спортчуларының маргылдаа оюннарын тураскааткан. Программаның нарын болгаш чараш чүүлдерин көргүскен 16.200 гимнасчыларның оюннарын көрүкчүлер онза сонуурган көргеннер. Күрүнениң бирги ниити спартакиадазынга шупту 500 муң күш-культуржулар киришкен.

(СЭТА).

Чехословакияда бүгү делегейниң уруглар лагери

ПРАГА. Чехословакияның аныяктар эвилели болгаш школалар министерствозу бо чылын бүгү делегейниң элээн каш уруглар лагерьлерин организастап турар. Бо лагерьлерже Австриядан, Франциядан, Бельгиядан, Норвегиядан, Даниядан, Италиядан, Финляндиядан, Швейцариядан, Голландиядан, Швециядан, Англиядан, Болгариядан, Венгриядан, Герман Демократтыг Республикадан, Польшадан, Румыниядан, Совет Эвилелинден школачыларны чалаан. Чехословакияның аныяктар эвилелиниң болгаш школалар министерствозунуң чалалгаларын үстүнде адатынган чурттар шупту хүлээп алганнар. Баштайгы чүс уруглар Чехословакияда чеде бергеннер.

Тайбыңның бүгү-делегей уруглар лагери чурттуң эң-не чурумалдыг черлеринде организастатынган. Уруглар лагерьлерге найыштанганының соонда чехословак найысылалга баарлар болгаш ооң төөгүлүг черлери-биле, кайгамчык магалыг чүүлдери-биле таныжарлар. Эң сөөлүнде чех болгаш словак школачылар болгаш пионерлер-биле оларның ужуражышкынын организастаан турар.

(СЭТА).

Барыын талакгы күрүнелерниң шериг блоктарынга Мурнуу-Африка Эвилелин хандыдып кииргени

ЛОНДОН, июль 5. (СЭТА). Саймонстаунда шериг-далай базазының эргелелин Мурнуу-Африка Эвилелинге дамчыдып бээринге хамаарыштыр Англияның болгаш Мурнуу-Африка Эвилелиниң аразында дугуржулга чедип алдынганының дугайында дыңнадыгны дүүн Лондонда чарлаан, ынчаарга Мурнуу-Африка Эвилели Саймонстаунда шериг эт-хөреңгизи дээш Англияга үш чыл дургузунда 750 муң фунт стерлингини төлээрин хүлээнген. (Англияга хамаарыжып турар ол шериг базазы Мурнуу-Африка Эвилелиниң девискээринде Кейптаундан мурнуу талаже 40 километр черде турар).

Премьер-министр Иден дугуржулганы тодаргай дыңнадып, общиналар палатазынга медеглел кылган. Иденниң айытказы-биле алырга, англи шериг-далай күштери ол базаны Мурнуу-Африка Эвилелинге дамчыдып берген соонда тайбың-даа үеде, дайын-даа үезинде ажыглаар эргелиг болуп турар. Оон туржук ол базаны чүгле англи флот эвес, харын Англияның эвилелчилериниң флоттары база ажыглаар болуп турар. Иденниң сөстеринден алгаш көөрге, чедип алдынган дугуржулга Саймонстаунда базаны эргелээр дугайында айтырыгның хемчээлинден үнүп турар. Чогум утказы-биле алырга Добрая Надежда думчукту долгандыр стратегия талазы-биле чугула далай оруктарының районунга шериг командылалының чаа структуразын тургузар дугайында чугаа чоруп турар. Ол система далай стратегтиг зонага, Атлантика океанның мурнуу кезиинде англи шериг-далай флодунуң кол командылакчызынга хамаарыжып турар дээди командылал черинге даяныр апаар деп Иден чугаалаан. Ол шериг планнарынга Мурнуу-Африка Эвилелиниң эң идепкейлиг киржилгези хамыктың мурнунда ооң шериг-далай флодун дыка калбартыры-биле илергейлетинер, ынчаарга ол флотка корабльдерни англи верфилерге тудар.

Добрая Надежда думчукту долгандыр далай оруктарынга болгаш Англияның, Турцияның, Ирактың, Пакистанның киржилгези-биле шериг блогун шагда-ла тургускан Ортаакы Чөөн-чүктүң районунга хамаарышкан шериг хемчеглерин таарыштырарын база көрүп турары Иденниң медеглелинден илдең болган.

Англияның болгаш Мурнуу-Африка Эвилелиниң чазактары Мурнуу-Африканы долгандыр база Мурнуу Африканың болгаш Ортаакы Чөөн-чүктүң аразында оруктарның дугайында айтырыгның талазы-биле шериг чөвүлел хуралын чыылдырарының инициаторлары болур деп база дугуржуп алганнар. Агентилел чериниң дыңнадыын ёзугаар алырга, Соңгу Африкада шериг базаларында бомбалаар ужарчүүлдүң улуг күштерлиг Каттышкан Штаттарны, а ол ышкаш Францияны, Бельгияны болгаш Португалияны чөвүлел хуралга киржири-биле чалаар деп турар.

Мурнуу Вьетнамда байдалдың дугайында индий солуннуң бижип турары

ДЕЛИ. Мурнуу Вьетнамда болуушкуннар-биле холбаштыр Делиниң политиктиг бөлүктеринде дүвүрээзинниг болуп турарын «Стейтсмен» солун бижип турар. Женева дугуржулгаларының күүселдезин хандырар талазы-биле улустар аразының Вьетнамда хайгаарал болгаш контроль комиссиязынга ол болуушкуннар элээн бергедээшкиннерни таварыштырып турар деп ында санап турар.

Бүгү-ниитиниң соңгулдаларын чорударын негээн чыскаалдарның киржикчилериниң Сайгонга бажыңнаан чорукту Индияда санап турары болза, чуртту каттыштырарынче угландыр Женева дугуржулгаларының негелделерин күүседир хемчеглерни Мурнуу Вьетнамның чазаа ап чорудар хөөн чогун херечилеп турар. «Аңгылангаан делегейде Мурнуу-Чөөн Азия айыылдыг зона болуп турар» деп номчугашты АКШ-тың күрүне департаментизиниң парлааныв Индияда чиктигзиниш турар.

Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынга, ооң иштинде Вьетнамга, Лаоска болгаш Камбоджага шериг дузаламчызын дашкаартан берген турарын ол номчугашта сүмелеп турар. Вьетнамга, Лаоска болгаш Камбоджага түр тайбыңчыдылга дугайында дугуржулгалар болза, немелде шериглерни болгаш шериг чепсээн кийир сөөртүрүн, а ол ышкаш шериг базаларын тургузарын болгаш шериг эвилелдеринге киреринин ол чурттарга хоругдаан деп Индияның политиктиг бөлүктери үстүнде номчугашка хамаарыштыр демдеглеп турар.

(СЭТА).

Неруну ССРЭ-ге чорааның дугайында индий фильм

ДЕЛИ. Индияның информация бюрозунуң дыңнадыын ёзугаар алырга, Индияның информация болгаш радио-дамчыдылгазының Министерствозунуң киноматографиязының килдизи Индия Республиканың Премьер-Министри Джавахарлал Неруну Совет Эвилелинге чорааның дугайында документилиг фильмни чогаадып кылгаш удавас чурттуң кино экраннарынга көргүзер деп турар.

Ол кинофильм Дж. Неруну Москвага болгаш Совет Эвилелинге чоруп турганының дугайын, а ол ышкаш бүдүрүлгелерге, көдээ ажыл-агыйга болгаш культурага совет улустуң чедиишкиннерин Индияның кино көрүкчүлеринге таныштырып турар.

(СЭТА).

◆

Италияның чаа чазаа

РИМ. Италияның чаа чазаан тургускаш, ооң составын Антонио Сеньи чарлааның АНСА агентилели дыңнадып турар.

Чаа чазактың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Антонио Сеньи (христиан демократ), ооң оралакчызы болгаш портфель чок Министри Джузеппе Сарагат (социал-демократ) олар болган.

Сеньиниң тургускан бо чазаа бодунуң тургузуунуң талазы-биле эргидеги кабинет черинден бичии-ле ылгалып турар: ооң составында христиан-демократтыг, социал-демократтыг болгаш либералдыг партияларның төлээлери база кирип турар. Солуннарның бадыткалдарын ёзугаар алырга, либералдарның көдүрүп үндүрген негелделерин Сеньи хүлээп алган соонда чазактың программазының талазы-биле дугуржулга ынчаарда ам чедип алдынган.

Республиканчы партия чазактың составынга киржиринден ойталаан, ынчалзажок парламентиге чазакты деткиирин заазаан.

(СЭТА).

◆

Бангкокта шериг чөвүлел хуралы

НЬЮ-ЙОРК. Юнайтед Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң Бангкоктан дыңнадып турары-биле алырга, СЕАТО-нуң (Мурнуу Чөөн Азия чурттарының шериг эвилели. ред. тай.) киржикчилери чурттарның үш хүн иштинде болур шериг чөвүлел хуралы бөгүн ында ажыттынган, бо чылдың майда Багиога болган конференцияга "СЕАТО-нуң эксперттериниң ажылдап кылганы планнарын шеригниң ол чөвүлел хуралынга бадылаар деп турар.

Каттышкан чепсектиг күштерни, разведка системазын тургузарын, СЕАТО-нуң ажыл чорудулгазын НАТО-биле (соңгу-атлантиканың шериг эвилели —ред. тай.) холбаштырарын, СЕАТО-нуң киржикчилери чурттарның чепсектиг күштерин улгаттырарын болгаш өске-даа чүүлдерни ол планнарда көрүп турар. Ол планнарны ёзугаар Индий-Кыдатка шериг дузаламчызын көргүзер хүлээлгени Таиландыга дагзып турар деп Таиландының «Сиамникон» солуну медээлеп турар.

Чөвүлел хурал ажыттынып турда Таиландының премьер-министри Пибунсонграмның медеглээни болза, «бир эвес чөвүлекчилер Таиландының девискээринге базалар тургузар деп шиитпирлээр болза, бис ол чүүл-биле чөпшээрежир апаар бис».

Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң дамчыдып турары болза, «Мурнуу-Чөөн Азияда үрегдекчи ажыл-чорудулганың» (Мурнуу-Чөөн Азия чурттарында национал-хосталгалыг шимчээшкинниң ынча деп турары ол) дугайында айтырыгны чугаалашкан СЕАТО-нуң шериг чөвүлекчилериниң хуралы июль 1 болгаш 5-те болган.

(СЭТА).

◆

Мурнуу Вьетнамда байдал

ЛОНДОН. Июль 4-те Мурнуу Вьетнамга «Хоа-Хао» деп сектаның болгаш Нго Динь Дьемниң шериглериниң аразынга шыңгыы үскүлежиишкиннерниң болганын Рейтер агентилелиниң корреспондентизи дыңнадып турар. Өлген болгаш балыгланганнар кайы-даа талада бар болган.

НЬЮ-ЙОРК. Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң Сайгондан дамчыдып турары болза, күрүнениң баштыңы албан дужаалдан Бао Дайны дүжүрерин болгаш Нго Динь Дьемниң чазаа албан-хүлээлгезинден халашкан турарын негээн шыңгыы негелде бижикти революстуг деп адаттынган комитет Нго Динь Дьемче чорудкан. Ол комитеттиң төлээлекчилериниң медеглээни болза, бир эвес Нго Динь Дьем тодаргай харыыны дарый бербес болза, ол комитеттиң негелделерин амыдырал кырынга боттандырар дээш күштүң аргазын ажыглаап туруп болур.

(СЭТА).

◆

Америк шериг флоттуң Тайвань өдүүнде маневерлары

ПЕКИН. Франс-Пресс агентилелиниң дыңнадыын барымдаалааш Синьхуа агентилелиниң дамчыдып турары болза, Американың 7-ги Флодунуң маневерлары Тайвань өдүүнге болуп эрткен. Франс-Пресс агентилелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, ол маневерлар «дайын чорудулгаларынга кончуг дөмей болуп эрткен».

(СЭТА).

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

Культура эргелелиниң типографиязы
ГС —02154